

# LISTY

# 05

03 / 2011

Ročník 18

Cena 40 Kč / 1,60 Euro

LISTY SLOVÁKOV A ČECHOV, KTORÍ CHCÚ O SEBE VEDIEŤ VIAC



*Marián Vajda*



LACO DÉCZI

LACOVO DŽEZU LADENIE

MARIÁN VAJDA

NÁDHERNÝ POCIT NA VRCHOLE

JÁN MANČUŠKA

ODRAZ V ZRKADLE

UKRAJINA

NA VÝCHOD OD RAJA



...malá země  
velkých zážitků

U nás nezmrznete!

V případě zájmu, bližšie informácie o Slovensku v zime na [www.slovakia.travel](http://www.slovakia.travel)



Tento projekt je spolufinancovaný z prostriedkov ERDF.

Vážení čitatelia,  
v predvianočných a vianočných dňoch dostávate do rúk tretie a zároveň posledné tohtoročné číslo časopisu Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac.

V prvom úvodníku sme uviedli, že vydáme v tomto roku štyri čísla. Napokon sme sa rozhodli vydať len tri, pričom posledné číslo, ktoré Vám teraz predstavujeme, je o dosť bohatšie, pokiaľ ide o rozsah, ale aj pestrejšie, pokiaľ ide o tematické zameranie článkov.

Na budúci rok vstúpia Listy do svojho 19. ročníka vydávania. Ich hlavným vydavateľom bude Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR, ktoré bude časopis vydávať v spolupráci so Slovensko-českou spoločnosťou a s Klubom slovenskej kultúry. Veríme, že periodicita časopisu sa vráti do pravidelných kolají mesačníka s letným dvojčísлом, keďže v tomto roku vychádzali Listy v nezvyčajnej periodicite.

Milí čitatelia,  
obraciam sa na Vás s prosbou o Vaše vyjadrenia, čo by ste chceli v časopise Listy vylepšiť, aké príspevky by ste si priali uverejňovať, eventuálne ktorých autorov máme osloviť. Svoje námety a podnety nám zasielajte prosím na sídlo redakcie: LISTY Slovákov a Čechov, Dům národnostních menšin, Voce-lova 602/3, 120 00 Praha 2 a na mailovú adresu: listySKCZ@gmail.com.

Na záver mi dovoľte, aby som Vám v mene celej našej redakcie, redakčného kruhu, grafikov, tlačiarov, prispievateľov, ako aj ďalších spolupracovníkov periodika Listy poprial pokojné a príjemné prežitie vianočných sviatkov a v budúcom roku zaželel veľa úspechov, radosti a trpezlivosti, ktorú budeme v roku 2012 tak veľmi potrebovať.

Veríme, že nám naďalej zachováte Vašu priazeň.

• *Radovan Čaplovič*  
šéfredaktor

• *Ilustrácia: Ján Tomaschoff*



Slovenský Spider-Man  
*Eva Wankeová* 02

Aká bola premiérka Radičová?  
*Martin Antal* 10

Zajatec ( 3. časť )  
*Mirjana Šišoláková* 14

Abcházsko. 17 rokov „nezavislosti“ ( 3. časť )  
*Adrianna Skorobogataja* 16

Nesvatbov: Pobaví a nenadchne  
*Lenka Stavreva* 18

Jesenné zvyky a tradície  
*Helena Nosková* 22

Dve knihy Petra Krištúfka  
*Ján Chovanec* 24

Umelec s láskavými očami ( 2. časť )  
*Mirjana Šišoláková* 26

Územie dnešného Slovenska a prvá reformácia  
*Veronika Civinová* 30

Andy Warhol a Československo  
*Helena Nosková* 33

Politické harakiri  
*Martin Guzi* 38

Zamilovaný do Slovenska  
*Jozef Leikert* 40

Poznajme sa navzájom  
*Jana Odrobiňáková* 42

Informačný servis  
*Redakcia* 44

Klubové listy – príloha  
*Kolektív autorov*



pozriete lupou či mikroskopom a rozpoznáte zaujímavé tvarové či farebné štruktúry. Bývajú rovnako pestré ako mnohé tropické vtáky a dnes už viem, že majú oveľa zaujímavejšie chovanie, než veľké šelmy. Takže nakoniec som rád, že som sa k nim dostal.

**Aké okolnosti prispeli k tomu, že ste sa rozhodli odísť zo Slovenska študovať do Prahy na Prírodovedeckú fakultu UK?**

To má na svedomí tiež pán Svatoň. Keď videl môj záujem, navrhol mi, či by som sa arachnológii nechcel venovať profesionálne. Vtedy bolo sídlo arachnológie iba v Prahe na Katedre zoológie Prírodovedeckej fakulty UK, kde ju viedol nestor českej arachnológie prof. Jan Buchar. No a tak som sa tam prihlásil a následne začal pod vedením prof. Buchara arachnológiu študovať.

**Bolo pre vás presídlenie do Čiech jednoduché? Ako ste sa novým prostredím zžili?**

Presídlenie z malého mesta na strednom Slovensku do hlavného mesta bolo ako každé iné podobné presídlenie. Treba si uvedomiť, že to bolo ešte za spoločného štátu. Slovákov v Prahe síce nebolo mnoho (v ročníku sme boli 3 zo 100 študentov), ale bolo to normálne. „Mluviť“ som sa zatiaľ veľmi nenaučil, rozprávam stále po slovensky, s výnimkou niektorých veľmi odlišných slov.

**Kolko odborníkov sa v Česku venuje vede o pavúkoch, arachnológii?**

V Čechách máme pomerne silnú arachnologickú základňu. Je to vďaka starším kolegom, práve ako Mgr. Svatoň a prof. Buchar. V súčasnej dobe má Česká arachnologická spoločnosť ([www.arachnology.cz](http://www.arachnology.cz)) skoro 80 členov. Myslím si, že na počet obyvateľov sme pravdepodobne najväčšou arachnologickou spoločnosťou na svete. Z tohoto počtu je však asi polovica tzv. amatérskych arachnológov, t.j. chovateľov pavúkov.

**Výskum pavúkov sa nerobí na čeladiach, ale „ide“ sa skôr po určitých biotopoch. Čím konkrétne sa zaoberáte vy?**

Výskum pavúkov je podobný iným skupinám živočíchov. Taxonómia sa sústreďuje na vybrané čeľade, ekológovia na spoločenstvá, etológovia či fyziológovia na vybrané druhy. Ja sa venujem hlavne tzv. behaviorálnej ekológii. To je spojenie ekológie a etológie. Čiže sledovanie, ako sa prejavy chovania odrážajú v ekológii sledovaných druhov. Konkrétne ma u pavúkov hlavne zaujíma chovanie súvisiace s lovom koristi a s obranou pavúkov pred nepriateľmi, ako sú osy, vtáky apod.

**Ako postdoktorand ste sa začali zaujímať o problematiku biosystematiky a ekológie mravčikov. Prečo vás zaujali práve mravčiky?**

## Slovenský Spider-Man ♂

Väčšina z nás sa strasie, keď si len pomyslí na pavúky, najmä tie veľké, tmavé a chlpaté, tak podobné fiktívnej literárnej postave Odule z románu Pán prsteňov. Prekvapujúco sa ale nájdú aj ľudia, ktorým sa stvorenia s ôsmimi končatinami stali neodmysliteľnými sprievodcami životom. Jedným z najpovolanejších je docent **Stano Pekár (\*1970)** z Prírodovedeckej fakulty Masarykovej univerzity v Brne.

**Kto vo vás prebudil záujem o biológiu? Pochádzate z vedeckého prostredia, ktoré vás utvrdilo v tom, že zoológia a konkrétne arachnológia je vaším životným poslaním?**

Z vedeckého prostredia nepochádzam. Rodičia pracovali v priemysle. So záujmom o biológiu, presnejšie zoológiu, som sa zrejme narodil, pretože si nespomínam na niekoho, kto by ma „nakazil“. Viem, že už od detstva ma veľmi zaujímal život zvierat. Preto som neustále sledoval v televízii dokumentárne filmy o prírode. Mal som veľmi rád najmä tie o Afrike, túžil som tam ísť a skúmať či zachraňovať ako veterinár veľké šelmy. Imponovali mi hlavne gepardy. Hneď na

gymnáziu v Prievidzi som sa chcel zapojiť do nejakej výskumnej činnosti, ale dlho som nemohol stretnúť niekoho, kto by sa mi venoval. Najprv som sa teda viedol sám a vypracoval som literárnu rešerš o vrabcovi. To bol môj prvý, z dnešného pohľadu veľmi primitívny pokus o vedu, ktorý nepriniesol vytúžený výsledok. A tak som zúfalo hľadal ďalej. Učiteľka chémie mi poradila, aby som kontaktoval istého Mgr. Jaroslava Svatoňa z Prírodovedného múzea v Martine, ktorý sa venuje pavúkom. To, že by som sa venoval pavúkom, ma nikdy predtým nenapadlo. Niektoré, hlavne veľké druhy hmyzu, sa mi síce páčili, ale pavúky??? To bolo od šeliem veľmi ďaleko. Lenže lepšia ponuka neprišla, a tak som to skúsil. Pán Svatoň s manželkou boli veľmi milí, priateľskí, takže som sa tam hneď cítil skoro ako doma. Venoval sa mi skutočne tak, ako nikto potom. Pod jeho vedením som vypracoval prácu SOČ, ktorá priniesla prvý úspech - dostal som sa s ňou do celoštátneho kola, medzi budúcich spolužiakov. Časom som zistil, že pavúky sú očarujúce. Vyzerajú úplne inak, keď sa na ne





To bola zase osudová náhoda. Počas štúdia na univerzite som našiel nový druh pavúka z územia Slovenska. Bol to mravčík skalný, ktorý sa k nám rozšíril z južnej Európy. Jedného dňa ma jeden z kolegov arachnológov požiadal, aby som mu doniesol živých jedincov tohoto druhu. Ukázalo sa, že to nie je triviálne. Po dlhých hodinách strávených v teréne som žiadneho nenašiel. Ich život bol neprebádaný, takže nebolo možné z literatúry zistiť kde a ako ich hľadať. O to viac ma začali zaujímať.

**Na výsledky vášho bádania o stravovaní mravčíka skalného upozornili dva prestížne svetové časopisy Nature a Science. O čo konkrétne išlo?**

Jeden nemecký vedec ešte v 30. rokoch minulého storočia zistil, že zvieratá regulujú príjem soli podľa toho či jej majú nedostatok. O 70 rokov neskôr kolegovia z Dánska, s ktorými spolupracujem, posunuli tento objav ešte ďalej, pretože zistili, že bezstavovce (vrátane pavúkov) podobne regulujú i príjem makroživín, bielkovín a tukov. V prírode tieto pavúky lovia rôzne druhy hmyzu a môžu si tak vybrať takú korisť, ktorá obsahuje práve to, čo im chýba. Ja študujem mravčíky, ktoré celý svoj život lovia iba mravce, a to často len jeden jediný druh. Ako by mohol mravčík regulovať príjem živín, keď si nemá z čoho vybrať? V tej práci sme prišli na to, že si

mravčík vyberá rôzne časti tela mravca, ktoré sú bohaté na rôzne živiny.

**Ďalší váš objav publikoval uznávaný Journal of Thermal Biology. Tentoraz bolo vašou snahou využiť pavúkov v boji proti škodcom. K čomu ste vo svojich výskumoch dospeli v tomto prípade?**

Po skončení štúdia na univerzite som začal pracovať vo Výskumnom ústave rastlinnej výroby v Prahe na oddelení integrovanej ochrany rastlín. A mojím cieľom bolo zistiť využitie pavúkov v boji proti škodcom v poľnohospodárstve. Pracoval som hlavne v ovocných sadoch, kde sú pavúky najhojnejšími predátormi škodcov. Bohužiaľ pavúky nie sú schopné počas sezóny regulovať škodcov, pretože sa nedokážu tak rýchlo namnožiť ako škodcovia. Viac-menej náhodne sme študovali pavúky na kôre stromov v zime. A s prekvapením sme zistili, že niektoré druhy sú aktívne, t.j. nezimujúce. Preto sme v laboratóriu nasimulovali zimné teploty (i pod bodom mrazu) a sledovali, či v zime lovia korisť. Ukázalo sa, že dva druhy lovia, a jeden z nich dokonca pri konštantnej teplote  $-3\text{ }^{\circ}\text{C}$ . To je neuveriteľné. Preto v súčasnosti pokračujeme vo výskume, aby sme zistili, čo konkrétne lovia tieto druhy v zime a odhadli tak ich potenciál v regulácii škodcov počas zimy.

**Obrátili sa na vás vedci z Dánska, ktorí sa pokúšajú vyvinúť**

**špeciálny úsporný prací prášok. Je reálne na základe odseparovania pavúčieho enzýmu niečo také vyvinúť?**

Schopnosť loviť korisť pri nízkych teplotách totiž znamená, že v tele pavúkov musia byť tráviace enzýmy schopné vykonávať tráviacu činnosť pri nízkej teplote. Preto sa ich snažíme z tela pavúkov vyseparovať. Teoreticky je to reálne, prakticky dosť komplikované. Ale pracujeme na tom. Hlavnou komplikáciou je fakt, že tieto pavúky sú veľmi drobné. Dĺžka tela nepresahuje 7 mm a samotné jedové žľazy, v ktorých sú enzýmy uchovávané, sú veľké len asi 1 mm. Množstvo enzýmov je preto veľmi, veľmi malé. To komplikuje ich identifikáciu a prácu s nimi.

**Ďalší vedecký časopis American Naturalist, ktorý sa venuje evolučným procesom, zverejnil výsledok vášho bádania o pavúkoch – mimikoch – ktorí sa pred predátormi maskujú mravenčou podobou...**

Niektoré druhy pavúkov napodobňujú tvarom tela a správaním mravce. V trópech sú druhy s takou dokonalou podobnosťou, že i arachnológ má problém ich odlišiť od mravcov. Naše druhy takú dokonalú podobnosť nemajú a vedci sa trápia zdôvodnením prečo. My sme študovali 3 druhy takých nedokonalých mimikoch a zistili sme, že tieto druhy nevyzerajú už ani ako pavúky, ale ešte nie ako mravce. A takáto dvojznačná podobnosť ich chráni pred predátormi. Tieto pavúky sa totiž vyskytujú v okolí mravenísk, kde na ne číhajú i mravcožravé predátory. Takže keby vyzerali presne ako mravce, stali by sa korisťou mravcožravých predátorov.

**Sú pre vás tieto bezstavovce len predmetom bádania, alebo ich aj zbierate? A koľkými druhmi sa prípadne môžete pochváliť? Sú medzi nimi aj nejaké naozajstné unikáty?**

Keď som začínal, tak som pavúky zbieral „ako známky“. Vo svojej zbierke mám asi 500 druhov. Dnes už ma takáto filatelia príliš nezaujíma. Medzi unikáty patria druhy, ktoré som s kolegami popísal ako nové pre svet. Je ich asi 10 a pochádzajú zo západného Stredomoria, konkrétne z Portugalska. Tam totiž uskutočňujem svoj výskum.

**Má pre vašu netradičnú záľubu pochopenie vaša žena?**

Má. Inak by sme asi neboli manželka. Manželka pracuje tiež vo vede.

**Vy žijete v Brne, Pálava je známa tým, že je domovom mnohých druhov pavúkov. Vyrážete do pálavských kopcov hľadať študijný materiál?**

Áno, Pálavské kopce sú druhovým bohatstvom veľmi atraktívne pre zoológa. Priamo na Pálavu veľmi často nechodím. Druhy, ktoré nás zaujímajú, totiž žijú i na sever od Pálavy, bližšie k Brnu.

**Môžu sa k vám zatúlať aj nebezpečné druhy, ktoré by pre človeka predstavovali smrteľné nebezpečenstvo?**

Zatúlať sa môžu a aj sa zatúlavajú. Hlavne dovozom ovocia či rastlín z tropických a subtropických oblastí. Tieto druhy však nie sú schopné v našich podmienkach prežiť. Ale je možné, že časom, so zmenou klimatických podmienok, sa niektorý druh u nás usídli. Nedokážem predikovať, ktorý by to mohol byť. Najbližšie k našim hraniciam sa vyskytuje jeden druh čiernej vdovy (v Chorvátsku). Tak ten by mal najväčšiu šancu.

**Ako vlastne vznikajú české a slovenské ekvivalenty k latinským pomenovaniám pavúkov?**

To by ste sa mali spýtať tvorca mien. České mená tvoril kolega RNDr. Antonín Kůrka z Národného múzea v Prahe. Ten názov vzniká v podstate prekladom latinského slova a potom jeho úpravou do vhodnej ľubozvučnej podoby. Ja osobne české či slovenské názvy skoro vôbec nepoužívam, a preto ich nepoznám. Latinské názvy sú jedinečné a platné na celom svete, takže sa s nimi dohodím vo vedeckom okruhu všade na svete.

**Je niektorý druh pavúka pomenovaný po vás?**

Nie, zatiaľ nie je.

**Traduje sa, že amazonskí indiáni pavúky aj jedia. Čo je na tom pravdy a ochutnali ste vy sám niekedy takúto „delikatesu“?**

Áno, je pravda, že v tropickej Južnej Amerike sa veľké druhy pavúkov konzumujú. Najprv sa opražia na ohni, aby sa zbavili chlpu, a potom sa jedia. Ale nielen pavúky, i rôzne druhy hmyzu. Ja sa síce pavúkami živím, ale nekonzumujem ich. Nemyslím si, že k tomu niekedy dôjde. Keby som si totiž zjedol jedinca, s ktorými robím experimenty, tak by som vlastne prišiel o prácu.

**Vy ako jeden z najväčších odborníkov – vedeli by ste povedať, čo je pravdy na tom, že pavúky nosia šťastie?**

Myslím si, že až taký veľký odborník nie som. Na škole som bol až 4. najvyšší a nie som ani veľký, čo sa hmotnosti týka. Či nosia pavúky šťastie? Nechcem chváliť deň pred večerom, ale tajne dúfam, že mne ho priniesli.

**Okrem toho, že pôsobíte ako docent v Ústave botaniky a zoológie na brnenskej Prírodovedeckej fakulte, ste aj predsedom Českej arachnologickej spoločnosti. Nájdete si čas na relax v podobe napríklad návštevy slovenského divadla alebo koncertu hudobnej skupiny, udržiavate týmto spôsobom so Slovenskom kontakt?**

Kultúru nerozdeľujem podľa národnosti, ale podľa kvality. Rovnako rád som chodil na koncerty slovenských, českých, britských či iných skupín. V poslednom čase však čas na kultúru veľmi nemám. Naviac sa časy menia. Ešte za študentských čias som sa veľmi zaujímal o alternatívnu hudbu, ale tá už skoro zanikla a súčasná hudobná produkcia ma veľmi neláka. Inak na Slovensko chodím pomerne často – trávim tam väčšinu sviatkov a dovoleníek.

• Autorka je novinárka



## Milionári z Turča

Keď krajinské zákony začali zakazovať a prísne trestať turčianskych olejkárov za obchodovanie s liečivými a voňavými olejmi a liekmi, boli nútení preorientovať sa na obchodovanie s iným tovarom. Predávali drobný tovar, rozličné korenie a najmä šafran, podľa ktorého dostali pomenovanie šafraníci. Šafran siaty, latinsky *crocus sativus*, ľudovo tiež šefran, je aromatická rastlina z čeľade kosatcovitých pochádzajúca z Orientu. Pre vysoký obsah aromatických látok a olejov ju od nepamäti používali pri výrobe liekov, v kozmetike i ako korenie v kuchyni. Obyvatelia niektorých stolíc, najmä Turčianskej, Trenčianskej a Nitrianskej šafran zbierali alebo pestovali a odovzdávali ako súčasť zemepanských naturálnych dávok. Po úpadku obchodovania s olejmi sa na istú dobu stal šafran vyhľadávaným obchodným tovarom, ktorý prinášal obživu jeho pestovateľom, podomovým obchodníkom a priekupníkom. Výnosnosť pestovania a obchodovania so šafranom ale postupne klesala, takže šafraníci museli sortiment ponúkaného tovaru rozšíriť. Najskôr to boli koreniny, ktoré chodili na-

kupovať na moravské trhy, niektorí až do Viedne. Ako dobrí obchodníci vedeli reagovať na rastúci dopyt po spotrebnom tovare a svoju ponuku postupne rozšírili o galantérny tovar, stuhy, čipky, šatky, detské hračky, drobné železné a kovové predmety dennej potreby a pod. Aj keď sa šafran z ich sortimentu postupne úplne vytratil, pomenovanie šafraníci im ostalo. Súčasne však boli označovaní ako hauzíri, čo bol pôvodne nemecký výraz pre podomových obchodníkov. Postupne, ako sa im v obchodovaní darilo, menil sa i spôsob ich obchodovania. Spočiatku nosili na chrbte drevené truhlice, tzv. pudlá, v ktorých prenášali všetok svoj tovar, neskôr ho ťahali na káre, do ktorej sa zmestili až štyri pudlá. Tí šikovnejší si po čase zaobstarali konský povoz, na ktorom mohli naraz odvieť osem až desať pudiel. Šafraníci dávali prácu ďalším remeslám, keďže svoje pudlá a vozy si kupovali u kolárov a remenárov v Mošovciach. V tejto obci sa roku 1793 narodil Ján Kollár, ktorého matka Katarína Frndová pochádzala zo zámožnej olejkársko-šafanickej rodiny.

Uhorské úrady nepodnikali žiadne kroky proti podomovým obchodníkom. Uvedomovali si, že obyvateľstvo hornatého Horného Uhorska nebude bez vedľajších príjmov schopné platiť dane. Za vystavenie pasu museli šafraníci zaplatiť poplatok. Najprv potrebovali získať od obvodného stoličného sudcu osvedčenie, ktoré predložili podžupanovi. Ten mal v evidencii všetkých šafraníkov a ich pasy s popisom osoby i predávaného tovaru. Pasy mali právo vydávať tiež rakúske úrady v Ľvove, martinský richtár, bratislavský župan a Dvorská kancelária vo Viedni. Turčianska stolica pravidelne intervenovala u uhorskej miestodržiteľskej rady, aby kupcom bez prieťahov vydávali pasy s potrebnými náležitosťami. V Rusku šafraníkom vydával povolenie obchodovať vojenský gubernátor, civilný gubernátor, štátny radca gubernie, mestská polícia, veliteľ mesta a mestská správa. Od roku 1810, na základe nariadenia ruských úradov, museli mať obchodníci smerujúci do Ruska v pasoch uvedené, s akými tovarmi obchodujú. Pokiaľ išlo o tovar povolený na dovoz a za tovar zaplatili tarifne určené clo, ruské úrady nerobili turčianskym obchodníkom nijaké ťažkosti. Po odstránení feudálnych väzieb v revolúcii meruôsmych rokov sa podomový obchod ešte viac rozmohol. Turčianski sedliaci už nemuseli žiadať povolenie od svojho zemepána. Šafraníci, ktorí obchodovaním nazhromaždili dostatok kapitálu, sa pozdvihli do kupeckého stavu. Taký sociálny vzostup zaznamenali takmer výhradne tí, ktorí podnikali na území cárskeho Ruska. Bohatí kupci sa na dlhé cesty nevydávali sami, ale si na to najímali ľudí. Kvôli lepšiemu zásobovaniu zakladali vlastné obchody, veľkosklady či obchodné strediská, kam po vypredaní tovaru prichádzali malí kupci po nové zásoby. Na fašiangy, pred Turícami či na Petra a Pavla prichádzali kolóny obchodníkov do Varšavy, Moskvy, Smolenska, Voroneže, Černigova a ďalších miest, kde už mali vopred prichystaný tovar. Mnohí úspešní kupci si kupovali v Rusku pôdu a natrvalo sa tam usadili a získali ruské štátne občianstvo. Medzi najvýznamnejšie obchodnícke rodiny patrili Hraškovci, Šteffkovci, Ivaškovci, Kuzmovci, Páričkovci, Bakošovci, Peťkovci, Capkovci či Líškovci. **Príbeh jednej rodiny stojí za bližšie predstavenie. Bratia Jozef a Juraj Országhovci-Marčeje pochádzali z Kláštora pod Znievom. Spočiatku kupčili ako ostatní turčianski obchodníci. Neskôr kúpil Jozef hostinec na varšavskom predmestí Praga a čoskoro na to aj veľkostatok pri Varšave. Ich vzostup pokračoval po tom, čo sa stali spoločníkmi v obchode varšavského Žida Wroslauera. Vďaka skúsenostiam a obchodníckej šikovnosti Jurajovho syna Jána Országha sa im podarilo osamostatniť sa a vybudovať v roku 1878 samostatný obchodný dom Firma Bratia Országh a čoskoro otvorili i filiálku v Moskve. Ján bol hlavou celého podniku a jeho spoločníkmi bratia Jozef, Juraj a Ignác.**

Podnik zamestnával až 150 ľudí, z nich takmer všetci boli z Turca. Firma bratov Országhovcov udržiavala kontakty s európskymi obchodnými centrami v Rakúsku, vo Francúzsku a vo Veľkej Británii. Odoberali od nich textilný tovar, chemické a kovové výrobky, ktoré ďalej ponúkali maloobchodníkom i veľkoobchodníkom do Vladivostoku, Port-Arturu a do Číny. Obchodovanie v Rusku komplikovala najmä „veľká“ politika. Rusko a Rakúsko, resp. Rakúsko-Uhorsko sa v nej často ocitali na opačných diplomatických i vojenských frontoch. Tvrdú ranu utrpelo ich obchodovanie počas krymskej vojny (1853 – 1856). Viaceré kupecké rodiny sa po nej snažili uchýtiť doma, našli tu však silnú konkurenciu u domácich kupcov. Rusko tak ostávalo lákavým trhom až do 1. svetovej vojny. Po jej vypuknutí sa obchodníci z Turca stali cudzincami z krajiny, proti ktorej viedlo Rusko vojnu a ocitli sa v zložitej situácii. Ich obchody a sklady boli bez tovaru, vklady v peňažných ústavoch, v mnohých prípadoch i niekoľko miliónov rubľov, mali zablokované. V Rusku zostali s nádejou, že po čase obnovia svoje obchodovanie, no mnohí z nich prišli o väčšinu peňazí či úplne skrachovali. To bol prípad i bratov Líškovcov z Blatnice, ktorí celú vojnu verili, že sa im podarí zachrániť aspoň časť z 12 miliónov rubľov, ktoré mali uložené v ruských bankách. Napokon i oni, sklamaní a bez majetku, sa vrátili domov. Príliv kapitálu nahromadeného v cudzine sa odrážal v zlepšení životnej úrovne, vzdelanosti a aktivizácii národného života v Turci. **Finančné zbierky medzi kupcami vo Varšave, Moskve a v iných ruských obchodných strediskách výrazne prispeli k tomu, že sa v Kláštore pod Znievom podarilo otvoriť slovenské gymnázium.** Slovenskú spoločnosť v mestečku aktivizovalo i Slovenské mestské kasíno založené v 70. rokoch 19. storočia Martinom Čulenom. Mestské kasína tu, podobne ako v iných mestách, boli dve – slovenské a maďarské. V kasíne sa odoberali rozličné časopisy a knihy, usporadúvali sa odborné i populárno-náučné prednášky šíriace osvetu medzi širokú verejnosť, boli miestom spoločenských osláv a zábav. Stáli členovia, bývajúcí doma, platili ročne 5 zlatých. Mimoriadni členovia (kupci), ktorí odchádzali za prácou a domov sa vracali len zriedka, platili 50 grajciarov. Po návrate z ciest oboznamovali ostatných so svojimi skúsenosťami, s dianím vo svete, rozširovali znalosť cudzích rečí, najmä ruštiny a poľštiny. Kupecké rodiny odoberali slovenskú tlač a niektorí do nej i prispievali. Mnohí turčianski šafraníci sa zúčastnili 6. júna 1861 memorandového zhromaždenia v Martine a výrazne sa zaslúžili o to, že Turiec zohral dôležitú úlohu v slovenskom národnom hnutí. Finančné podpory turčianskych obchodníkov nájdeme v základnom kapitáli Matice slovenskej, prvých slovenských gymnázií, knižtlačiarenskeho spolku, pri stavbe Národného domu v Martine, pri oživení činnosti Tatra banky.

• Autor je historik



Foto: Archiv

Text: EVA KÁŠOVÁ

ESEJ

tom, aby sa jeho diela a jeho produkty páčili. S týmto zámerom predsa píšú a vydávajú knihy. Alebo je to len trendy póza súčasných autorov? Byť anonymný, nečítaný a možno aj nečitateľný? Nepresadzujem myšlienky o sprístupňovaní literatúry širokým masám za každú cenu. Tie ostanú vždy verné úchylným reality šou a Slovenke. Myslím na nezanedbateľnú skupinu vzdelaných a kultúrnych ľudí, ktorí síce nemajú literárne vzdelanie, ale chcú čítať kvalitu. Stačila by pritom iba barlička, malý záchytný bod. Uznávam, bolo by smiešne až nedôstojné, keby Ivan Štrpka krstil novú zbierku básní šampanským a záznam z udalosti by uvádzala hrôzostrašná blond reklama na Superprisia, ale mlčať a čakať, že si ma v kníhkupectve nájde viac ako to malé percento fanatikov, ktorí bez literatúry nemôžu žiť, to je utópia. Ako úspešne predávať svoje knihy a pritom sa nepredať, je u nás ešte v plienkach. Ďalším problémom je prezentácia našich kníh v zahraničí. Málokto dobrý slovenský autor organizuje čítačky v západnej Európe. Kameňom úrazu je jazyk a z toho logicky pramení určitá uzavretosť našej literatúry pred svetom. Panuje názor načo cestovať, keď inšpirácie je dosť aj doma. V zahraničí nepoznajú nás ani našu kultúru a napriek otvoreným hraniciam zostáva to dobré zamknuté v slovenskojazyčnom

trezore. A čo literárne časopisy? Okrem toho, že ich je málo, sú všetky priamočiaro orientované na jediného konzumenta – literáta. Ktorý architekt si v novinovom stánku vypýta Slovenské pohľady? Kúpi si niekedy právnička Romboid? Ako sa tieto spoločenské vrstvy dostanú ku kvalitným knižným novinkám? Uponáhlané dni nám nedovoľujú užívať si. Kto má dnes čas pátrať po dobrej knihe? Nerozumiem, prečo tí, ktorí si túto situáciu najviac uvedomujú a trápi ich, dovoľia, aby im stupidne braky a komerčné limonády kradli čitateľov s oveľa väčším potenciálom. Kto dnes potrebuje kvalitnú literatúru a kto kultúrnych a mysliacich čitateľov? Tak ako financuje štát verejné školstvo, mal by mať záujem aj o kvalitnú verejnú (knižnú) kultúru. Možnosti sú tak cez verejné médiá, školy, knižnice. Štátne granty by mali pomáhať tým, ktorí sú aktívni nielen vo vydávaní kvalitnej literatúry, ale aj pri jej propagácii na rozličných úrovniach. Dobrú literatúru treba chváliť a prezentovať ju, hľadať nových čitateľov, získavať ich z radu tých, ktorí sú už znudení „mafiaňskými a ženskými“ románmi. Dobrá literatúra je síce tovar, ale pre úzku skupinu ľudí. Teraz ide o to, či sa tá vrstva bude stále len zužovať, alebo si nájde aj nových kultúrnych investorov, zberateľov a čitateľov.

• *Autorka je slovakistka (študentka FF UK)*

## Dobrá a zlá literatúra

Autori ako Maxim E. Matkin, Eva Urbaníková, Dominik Dán a Timea Keresztényiová sú najčítanejšími slovenskými autorami roku 2010. Veľká časť populácie si pohodlne zvykla na uslzené juhoamerické rozprávky a na slovenské „nemocnice a paneláky“ v hlavnom vysielacom čase a na prvé ranné pikocky a senzácie. Možno aj preto sa knihy bežne predávajú v hypermarketoch, aby konzument občas strávil aj knihu. Tovar ako tovar. Ležia na studených pultoch hneď oproti kuchynským potrebám, prípadne oleju v akcii. Válek vedľa biografie šestnásťročného finalistu speváckej súťaže, Dušek pod publikáciou o chudnutí za pätnásť dní.

Smutný pohľad pre bibliofilov a milovníkov „krásnej“ a dobrej literatúry. Teraz by malo nasledovať aspoň desať riadkov o všeobecnom trende hlúpnutia a o tom, aké je v tejto spoločnosti všetko márne a obrátené naruby. Strácajú sa pravé hodnoty a elementárna ľudská kultúrnosť. Zovšadiaľ to na nás kričí, všetci o tom vážne mudrujú a vraj bude ešte

horšie... Ani ja to už nemôžem ďalej počúvať. Prečo až takéto apokalyptické vízie?

Fakt, že masa diktuje tempo a intelektuáli sú vo výraznej menšine, je predsa štandardným už dávno. Napriek tomu, kvalita stále prežila. Dobrí spisovatelia ešte viac prehľbujú priepasť medzi dobrou a zlou literatúrou. Absolútne sa dištancujú od kontaktu s menej elitným literárnym svetom. Kvalitné umenie má u nás stále väčšiu tendenciu uzatvárať sa pred akýmkoľvek prvkom, ktorý je poškodený komerciou.. To, že sa dnes nečíta, respektíve číta sa brak, súvisí aj so slabou prezentáciou kvalitnej literatúry. Tú si však autori musia do istej miery robiť sami. Čím agresívnejší je obsah bulváru a program televízií, čím stupídnejšie sú mafiaňské novinky a čím primitívnejší je jazyk ženských príbehov na jeden hlt, tým viac sa kvalita ukrýva. Spisovatelia akoby si svoj imidž zakladali na tom, že sú pre väčšinu neznámi. Mnohí sa akoby obávali čitateľov, nechcú byť atraktívni, nechcú byť viditeľní, nechcú mať meno... Zvláštne, každý umelec predsa túži po



Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR  
Kulturní sdružení občanů německé národnosti v ČR  
Dům národnostních menšin, o.p.s. v Praze

Dovolujeme si Vás pozvat na otevření autorské výstavy řezbářů

Romana Krestýnová, Karel Králík, Miloslav Jiran a David Králík

### PROMLUVY DŘEVA

19. 12. 2011 od 17.00 hod.

ve výstavní síni DNM Vocelova 602/3, Praha 2

Úvodní slovo: Tradice německého řezbářství v podhorských regionech českých zemí (H. Nosková)  
Německá menšina v ČR (I. Nováková)

Po zahájení výstavy Vás srdečně zveme na číši vína  
a besedu o vánočních tradicích a zvycích národnostních menšin.

Výstava je otevřena do 15. 1. 2012



blémy v rámci koalície, čo je však posvätnou úlohou predsedu vlády. S politickou slabosťou by za týchto podmienok bojoval rovnako muž ako žena. Radičovej „ženskosť“ sa prejavovala v inom. Až príliš veľa emócií sprevádzalo jej premiárske pôsobenie. Pod ich vplyvom si zostavila aj svoj tím, v ktorom veľmi chýbal „reálnopolitik“ - niekto, kto idealistické predstavy kladie do mantinelov možného v skutočnej politike. Premiérkinou pravou rukou sa stal bývalý františkánsky kňaz, ku ktorému ju viazal dlhoročný priateľský vzťah. Možno mohol dávať jej krokom etický rozmer, ale určite ju nevedel pripraviť na politické intrigy, s ktorými sa dennodenne stretávala.

Skutočne úspešné ženy v politike ako Hillary Clintonová, Margaret Thatcherová či Angelu Merkelovú spája práve nízka miera emócií, čo je u žien skôr výnimkou ako pravidlom. Mnohé a najmä nepopulárne opatrenia si totiž vyžadujú odosobnenie, chladnú racionalitu a dlhodobý kalkul. Toto Radičovej chýbalo úplne. V časoch, keď treba hasiť sekeru v štátnom rozpočte, musí byť práve premiér tým, kto od svojich

ministrov vyžaduje ostrú ceruzu a rázne škrtnutie. Na úrade vlády však mali otvorené dvere všetky nátlakové skupiny, od zdravotných sestier cez učiteľov, študentov, železničiarov - a všetci odchádzali s príslubom, že sa ich situácia zlepší. Na takýto prístup však existujú iné úrady - prezidenta a ombudsmana. Exekutíva sa takto riadiť nedá.

Iveta Radičová podľa všetkého aj má našliapnuté do prezidentského kresla, no je veľmi pravdepodobné, že ostane sklamaná. Jej momentálne dištancovanie sa od rodnej SDKÚ-DS znamená, že bude o dva roky ťažko hľadať politickú podporu - maratónec Miki nezabúda. Smer-SD nebude mať problém postaviť minimálne takého kvalitného kandidáta, akým je súčasný prezident - a s tým Radičová prehrala v čase svojej najväčšej podpory. O dva roky môže mať až príliš veľa ľudí pocit, že svoju premiársku rolu jednoducho nezvládla. A takého človeka nemajú prečo posielat do Prezidentského paláca.

• Autor je novinár

## Aká bola premiérka Radičová?

Slovensko má za sebou historickú skúsenosť - konzervatívnu krajinu prvýkrát z postu predsedníčky vlády viedla žena. Priskoro je ešte odhadnúť, ako si voliči vyhodnotia skutočnosť, že vo svojom úrade vydržala len pätnásť mesiacov. Ale už dnes sa dá povedať, čo za ten čas slovenskej politike Iveta Radičová ako premiérka dala.

Najzásadnejší prvok, ktorý ovplyvňoval jej vládnutie tak ako nič iné, pritom nijako nesúvisí s jej ženskosťou. Radičová si ako tretia v slovenskej histórii vyskúšala politický model, pri ktorom post predsedu vlády neobsadil šéf najsilnejšej vládnej strany. Oba dovtedajšie prípady sa skončili vnútrokoaličnými nezhodami a vznikom nového subjektu, ktorý uchwátil moc práve preto, že ho viedol premiér ako najmocnejší štátny úradník. Vladimír Mečiar aj Mikuláš Dzurinda však na to mali osobnostné predpoklady. Iveta Radičová nie. Volebnou líderkou SDKÚ-DS sa stala vďaka priskoro odhaleným kauzám financovania strany, ktoré mali za následok Dzurindov odchod z čela kandidačnej listiny. Maratónec Miki však ostal

predsedom SDKÚ-DS a udržal v rukách všetky vnútrostranícke mocenské nitky. Nebolo to ani nič ťažké - Radičovú stranícka politika nezaujímala a jediný pokus, keď sa mohla po voľbách pobiť o predsednícky post, hodila za hlavu. Veľmi rýchlo však zistila, že vo funkcii premiérky nebude mať žiadnu podporu vlastnej partaje.

Radičovej doménou bol od začiatku boj proti korupcii, čo je zároveň najsvetlejšou stránkou jej pôsobenia. Absencia politickej sily jej však zväzovala ruky - nedokázala si vynútiť odchody previnivších sa straníckych nominantov nielen v iných, ale ani vo svojej vlastnej strane. Najväčšou fackou pre ňu bola kauza prenájmu budovy daňového riaditeľstva, na ktorej sa mal so súhlasom ministra financií Ivana Mikloša nabaliť miestny potentát SDKÚ-DS. Radičová chcela biznisu zabrániť, no Mikloš ako Dzurindov verný súputník jasne ukázal, kto ťahá za dlhší povraz. Premiérka vygradovala spor až na hranu, no vo vedení SDKÚ-DS ju nepodržal nikto. A kto nemá rešpekt vo vlastnej strane, nemá šancu ani riešiť pro-





autor v nej prepojil divadlo, literatúru i výtvarné umenie. Predtým však túto hru s pozitívnymi ohlasmi uviedli v Kráľovskom dánskom divadle v Kodani. Ján Mančuška bol vizuálny umelec. Tieňom prekryval predmety, nechal zmiznúť obvyklý význam, aby vynikol iný zmysel objektu v rámci umeleckej inštalácie.

Teraz nechal zmiznúť seba. V odraze zrkadla, kde bol predtým tento významný súčasný umelec, zostalo rozpracované dielo aj dokončené sekvenencie. Stratilo sa Mančuškovo telo, no myšlienky, povýšené na umenie, pretrvali.

• Autor je publicista



## Odraz v zrkadle Jána Mančušku

Vo svojich tridsiatich deviatich rokoch zomrel výtvarník Ján Mančuška (nar. 1972). Stalo sa tak prvého júna tohto roku. Jeho predčasná smrť nabáda aspoň v skrátenej forme zmapovať život tohto mladého človeka, ktorý sa ešte ako dieťa presťahoval s rodičmi z Bratislavy do Prahy. Tu tiež absolvoval Akadémiu výtvarných umení a postupne napredoval až k postu jedného z najprestížnejších súčasných tunajších výtvarníkov. K tomuto tvrdeniu neopravňuje iba Cena Jindřicha Chalupického z roku 2004 ale, okrem iného, trebárs aj stály galerista v New Yorku, s ktorým ako jediný Ján Mančuška z českých umelcov pravidelne spolupracoval, resp. bol ním zastupovaný.

Práve v New Yorku sa Mančuška definitívne zaradil medzi veľkánov českého umenia, ako boli František Kupka, František Drtikol a Antonín Kratochvíl. Tí sú totiž zastúpení v stálej zbierke Múzea moderného umenia (MoMA), kde sa so svo-

jou inštaláciou predstavil i Mančuška v rámci výstavy povojnovej a súdobej kresby.

Práve maľbe a kresbe sa venoval predovšetkým, na začiatku svojej dráhy. Deväťdesiate roky ho takto zastihli spolu s Josefom Bolfom, Janom Šerých a Tomášom Vaňkom v skupine Bezhlavý jazdec. Postupne sa začal vo svojom umení zaoberať vlastným okolím, konkrétnymi predmetmi a prenášať ich do galerijných inštalácií. Prepojil v nich životný štýl, architektúru i dizajn. O jeho práci kurátori radi písali ako o diele so sociálnym podtextom a globálnou zrozumiteľnosťou, zrejme práve preto nechýbalo jeho zastúpenie na významných českých výstavách Perplex (Špálova galérie), Maxisklad (Mánes) alebo Vzdálené podobnosti (Veletržní palác). Naklonené mu bolo aj európske biennale Manifesta.

V minulom roku sme mohli byť v Divadle Archa svedkami českej premiéry Mančuškovej inscenácie Hra pozpátku. Ako





povedali, keď aj mali problémy, že by bolo pod ich úroveň dať sa nosiť. Lebo tých z našich ľudí, ktorí nevládali, ktorí boli veľmi, veľmi vysilení, chorí, tých nosili nosiči, ale to boli takí istí chudáci ako aj my. To boli domorodci, ktorých zajali takisto ako nás. A nosili nielen našich ranených, ale aj zbrane, muníciu pre armádu, pre UNITU.“ V takejto situácii bolo iste dôležité nepodľahnúť strachu a panike.

**Veril vôbec pán Zlocha, že to všetko prežijú, že ich vojaci napokon nepovražia?**

„Keď nás zajali a vyviedli mimo mesta, veliteľ zásahu a celej akcie, plukovník Chendovava, nás informoval, čo nás čaká. Povedal: Čechoslovákov považujeme za ekonomických diverzantov. Kubáncov, Rusov, Bulharov považujeme za diverzantov, lebo sú ozbrojení. Československí občania tam nikdy zbrane nemali, nás chránila kubánska časť skupiny, ktorá pracovala v Kombináte. Okrem toho tam cvičili kubánski vojaci angolskú domobranu a chránili celé mestečko. Ja som plukovníkovi Chendovavovi veril, lebo keby nás boli chceli zlikvidovať, tak nás mohli zlikvidovať v barakoch, kde sme bývali. Mali takú dobrú kontrarozvedku, že presne vedeli, kto kde býva a kto je prítomný v tom osudnom týždni. Vlni v auguste, keď som sa bol v Alto Catumbele pozrieť, všetko som si odfotil, pozreli sme si zo všetkých strán náš bývalý

baračik, a videli sme, že stále sú tam stopy po strelách a rozbité, doteraz nezasklené okná. Keď plukovník Chendovava povedal, že pôjdeme peši, na člnoch, na autách a potom budeme vyhostení a odletíme do Československa, opakujem, že som mu veril. Lebo som si predstavoval, čo by som ja robil na jeho mieste. A hneď som si uvedomil, že sme tovar, určený na výmenu, že niečo budú za nás chcieť. Tipovali sme, že budú chcieť, aby Československo viac nepodporovalo Angolu technicky, aby sme nedodávali vláducej strane zbrane. Videli sme, že UNITA má aj naše zbrane vo výzbroji, tak sme si hovorili, že potrebujú našu muníciu. Keďže som sa cítil zodpovedný za utrpenie svojej manželky, snažil som sa neukázať na seba, že aj ja mám obavy o život a o život ostatných. Keď boli také – sú v takýchto situáciách aj pesimistické chvíle a keď kolega hovoril „a stejně všichni chcípnem“, povedal som mu: ty možno, keď si takýto pesimista, ale ja určite nie. Čo bol môj starý otec horší alebo lepší ako som ja, keď osem rokov strávil v zajatí na Sibíri, čo bol môj otec iný, keď bol cez povstanie partizánom a doma mal štyri deti? Rôznymi formami sme sa snažili sami seba povzbudiť, aby sme to zvládli, a aby to nebolo pod ľudskú dôstojnosť.

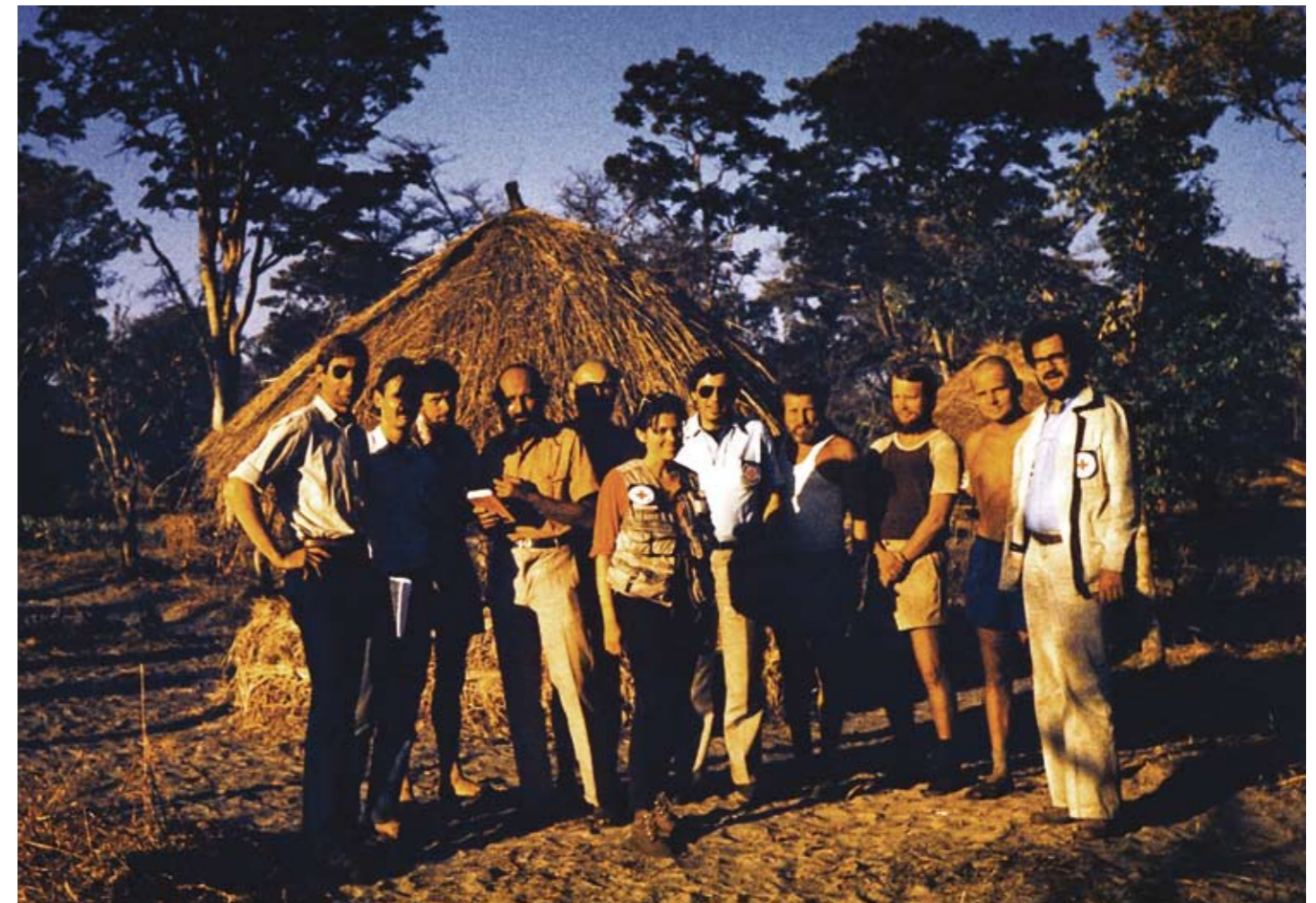
• Dokončenie v budúcom čísle Listy 1 / 2012

## # Zajatec #

### Deti a ženy

Armáda UNITY zajala v to osudné ráno celé rodiny. Takže 1 400 km dlhý pochod absolvovali aj deti vo veku od 2 do 18 rokov. Ako to zvládali? František Zlocha: „Veľmi ťažko to znášali hlavne rodičia maloletých detí, ktoré boli zvyknuté na určitý štandard, ako doma, tak aj v Catumbele, a v tých horách boli naozaj zlé hygienické podmienky. Zo začiatku si malé deti nosili rodičia. Ale samozrejme, veľmi rýchlo strácali silu a museli požiadať, aby ich nosili nosiči. Tak prišli tieto rodiny do priameho kontaktu s domorodcami a ako som spomínal, hygiena prakticky žiadna, veľmi rýchlo sa medzi nami rozšírili vší. To bolo hlavne prostredníctvom detí, alebo aj vecí, napr. diek, ktoré sme mali so sebou a nosili nám ich nosiči. To nebola žiadna hanba, medzi nami, že máme aj vší, ale veľmi ťažko sme to znášali. Deti mali stravu takú istú ako my, ale keď bola príležitosť, a vojaci niekde niečo získali, urobili napríklad sójové mlieko, keď rozdrvili sóju, alebo urobili niečo na spôsob chleba a deťom a chorým ženám čosi

prilepšili. Ale bolo to hrozné.. A najhoršie bolo, čo som už spomenul, v dvoch prípadoch sa stalo, že otec zjedol to, čo malo dostať jeho dieťa. Ale musím povedať, že zo začiatku nebolo na deťoch vidieť nejakú traumu, prvý - druhý deň, až pozdejšie sa to začalo prejavovať, ale aj tak to obdivuhodne dobre znášali, myslím si, že lepšie, ako niektorí dospelí. Najhoršie na tom boli sólo muži, o tých sa nemal kto postarať. Predsa len, ja s manželkou a môj kamarát Miško Szente so svojou manželkou sme mali jeden v druhom oporu... Moja nebohá manželka ma podporovala celý život, starala sa o rodinu, chodila so mnou na letisko, spolu sme lietali aj so synmi. Počas pochodu som si však bol vedomý toho, že trpí kvôli mne. Lebo ja som ju tam dostal, hoci v dobrom úmysle. Myslel som si, že keď ja rád cestujem a poznávam svet, nech ho poznáva aj manželka a deti. Našťastie, v tom čase, keď nás zajali, naši synovia žili a študovali na Slovensku. A moja manželka aj počas zajatia dokázala viac, ako mnohí muži. A či to bola ona alebo manželka kolegu Miška Szenteho, obe





Osetskom na základe dohody o vojenskej pomoci medzi členmi Spoločenstva neuznaných štátov. 12. augusta 2008 obsadili abcházske ozbrojené zložky hornú časť Kodorskej tiesňavy, ktorú predtým opustila gruzínska armáda. Abcházske jednotky tak získali kontrolu nad celým územím Abcházska. Deň nato Abcházsko oficiálne oznámilo ukončenie operácie, ktorej cieľom bolo vytlačiť gruzínske vojská z Kodorskej tiesňavy. Potom aktívne bojové akcie skončili. Dňa 26. augusta podpísal ruský prezident D. A. Medvedev výnosy o uznaní nezávislosti Abcházska a Južného Osetska „s prihliadnutím k vyjadreniu slobodnej vôle osetského a abcházskeho národa, v súlade s ustanoveniami Charty OSN, Vyhlásením o zásadách medzinárodného práva z roku 1970, týkajúcich sa priateľských vzťahov medzi štátmi, helsinským Záverečným aktom KBSE z r. 1975 a ostatnými základnými medzinárodnými dokumentmi“. Toto rozhodnutie vyvolalo ostrú negatívnu medzinárodnú reakciu. Abcházsko a Južné Osetsko uznali Nikaragua (3. septembra 2008), Venezuela (10. októbra 2009) a Nauru (15. decembra 2009). 30. septembra 2010 oslávilo Abcházsko 17 rokov víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne abcházskeho národa – v gruzínsko-abcházskej vojne 1992–1993. Tento dátum sa v Abcházsku tradične slávi ako Deň víťazstva a nezávislosti. Krajina teda žije v podmienkach nezávislosti už 17 rokov napriek



Tento pocit ich núti posudzovať rôzne svetové udalosti cez prizmu prípadnej vojny a vytvára mentalitu „obklúčenej pevnosti“, čo vyriešeniu konfliktov ani hospodárskemu a politickému vývoju neprospieva.

Abcházsko podľa svojho vedenia splňa kritériá štátnosti stanovené v Konvencii o právach a povinnostiach štátov z Montevidea z roku 1933. V tomto dokumente je štát definovaný ako „subjekt medzinárodného práva, ktorý má nasledovné vlastnosti: stálu populáciu, definované územie, vládu a schopnosť nadväzovať vzťahy s inými štátmi“. Ako sa vyjadril minister zahraničia Abcházska Sergej Šamba „uznanie nám dá len kreslo v OSN a zastupiteľské úrady... Všetko ostatné už máme.“

• Autorka je historička

## ::: Abcházsko ::: 17 rokov „nezávislosti“

Od roku 1994 nadobudol gruzínsko-abcházsky konflikt napriek niektorým excesom v rokoch 1998 a 2001 podobu procesu vyjednávania medzi oboma stranami, a to za účasti Ruska a medzinárodných štruktúr. Témami rokovaní boli štatút Abcházska a problém návratu gruzínskych utečencov do bývalého miesta pobytu. Začiatkom pokusu o „rozmrazenie“ vzájomných vzťahov sa stala Kodorská operácia Michaila Saakašviliho (júl 2006). Proces vyjednávania medzi znepriatelenými stranami bol pozastavený. Gruzínska vláda sa snažila zmeniť rámec vyjednávania tým, že prezentovala tzv. vládu Abcházska v exile (zloženú prevažne z etnických Gruzíncov) ako jediného legitímneho zástupcu republiky. Čo sa týkalo orgánov neuznaného Abcházska, robil prezident Gruzínska všetko pre to, aby ich vylíčil ako bábkovú vládu Ruska. Podľa Michaila Saakašviliho (16. júl 2006) „to nie sú etnické

konflikty (konflikty v Južnom Osetsku a Abcházsku – pozn. autorky). Sú to politické konflikty nám vnútené. Sú spojené s pokusmi postsovietskych štruktúr ako prežitkov starého sovietskeho imperialistického myslenia získať kontrolu aspoň nad niektorými susednými územiami“. Abcházci neustupovali zo svojho práva na suverenu na základe národného sebaurčenia. Gruzínsko tvrdilo, že zásady nedotknuteľnosti medzinárodných hraníc a národnej zvrchovanosti mu zaručujú nárok kontrolovať územie Abcházska, odkiaľ bola gruzínska väčšina obyvateľstva vytlačená v čase vojny. V tejto podobe zostával gruzínsko-abcházsky konflikt podľa mnohých analytikov (napr. zvláštneho zástupcu EÚ pre južný Kaukaz Petra Semnebyho) v „zmrazenom“ stave. 9. augusta 2008 sa Abcházsko pripojilo k juhoosetskej strane v ozbrojenom konflikte medzi Gruzínskom a Južným



tomu, že rozlohou je malá, napriek demografickým problémom, krehkosti existujúcich inštitúcií, slabej vláde a politickej a ekonomickej blokáde. Abcházci prežili a utvrdili sa vo svojej túžbe vystúpiť z Gruzínska (Popescu, 2006). Celá Abcházska spoločnosť sa konsolidovala kvôli svojmu hlavnému cieľu – medzinárodnému uznaniu. Dôležitú úlohu hrá i skutočnosť, že obyvatelia cítia slabosť súčasnej situácie.

### Použitá literatúra:

1. Šnireľman V.A.: *Války vryté do paměti: Mýty, identity a politika v Zakavkazsku.. IKC Akademkniga, 2003. str. 592.*
2. Lakoba S.: *Stoletá válka Gruzie proti Abcházii. Gagra, 1993.*
3. Ančabadze J.D.: *Abcházci / Národy Ruska: Encyklopedie. M.: Velká ruská encyklopedie, 1994. str. 67–69.*
4. *Pro et Contra* č. 5–6 (34) 2006. Sv. 10. *Věstník ruské domáci a zahraniční politiky.*
5. Popescu N.: *Abcházie a Jižní Osetie: Nezávislost nebo přežití? IPro et Contra* č. 5–6 (34) 2006. Sv. 10. *Věstník ruské domáci a zahraniční politiky.*
6. Markedonov S.: *Historická fronta gruzínsko-abcházského konfliktu* <http://www.polit.ru/author/2007/08/16/abkhazia.html>



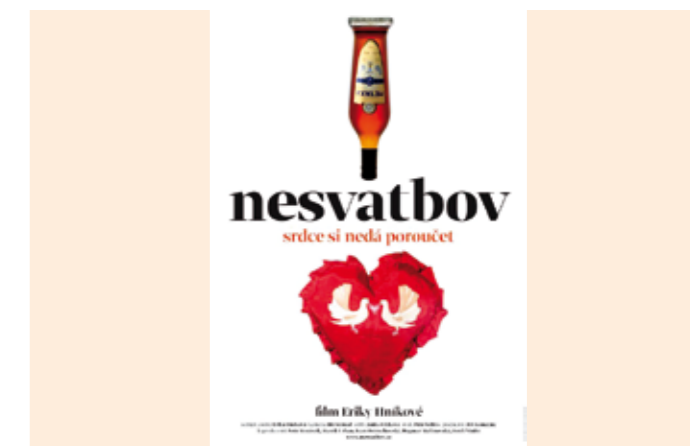
Foto: Archív

Text: LENKA STAVREVA

RECENZIA / FILM

nezadanými odlišná. Kým v mestách je byť singl skôr otázkou voľby a životného štýlu, ktorý samozrejme nevyklučuje nezáväzné vzťahy, na dedine ide skôr o následok malého výberu partnerov. Pri obhliadke terénu v Zemplínskych Hámroch sa preto režisérka rozhodla nakrútiť film o slobodných len z tejto konkrétnej dediny, o ľuďoch, ktorých do zoznamovania okrem ich rodičov, kamarátov a viery v tradičné kresťanské hodnoty núti aj starosta obce.

Rozhodnutie zaoberať sa len a len singlovským mikrokozmom v Zemplínskych Hámroch ale nebolo najšťastnejšie. I keď postava starostu, ktorý si z miestneho rozhlasu spravil svetskú kazateľnicu, z ktorej presviedča svojich spoluobčanov, aby radšej než alkoholu holdovali zakladaniu rodín, síce spočiatku pôsobí ako sľubný pilier celého dokumentu, ale na konečnú 72-minútovú stopáž to nestačí. Niežeby hrozilo, že divák pri filme zaspí, jeho pozornosť udržiava hneď niekoľko úsmevných momentov, ale skôr stále čaká, kedy sa začne konečne niečo diať, kedy sa konečne niečo dozvie. Hníková totiž, prepáčte to kliše, kľže zúfalo po povrchu. A keď už sa rysuje náznak otázky na telo, preskočí na inú tému, hádam zo strachu, aby sa troch hlavných nezosobášených nedotkla. Film postráda akúkoľvek sebareflexiu, chýba aj zhodnotenie zoznamovacieho plesu z úst troch hlavných protagonistov, takže záver, vzhľadom na to, že práve k plesu celý film speje,



ako keby vyšumel. Nesvatbov, napriek kvalitám, ktoré Hníková preukázala napríklad vo svojom predchádzajúcom filme Ženy pro měny, tak pôsobí dojmom amatérskeho videa, ktoré by sa rovnako dobre dalo nakrútiť trebárs na detskom tábore pri prípravách a priebehu diskotéky. I tak ale možno Eriku Hníkovú pochváliť prinajmenšom za tri veci: „objavenie“ pána starostu, humor a podtitul filmu Srdci se nedá poroučet (Srdcu nemožno porúčať), ktorý je v skutočnosti tou najdôležitejšou správou celého dokumentu. Filmovou rečou to ale Hníková vyjadriť nedokázala.

• Autorka je novinárka

## Nesvatbov: Pobaví a nenadchne

Zemplínske Hámre, východoslovenská dedina so šikovným starostom, ktorý má ale jeden zásadný problém: tridsiatnici v jeho dedine sa nechcú ženiť ani vydávať. A tak sa rozhodne, že to tak nenechá.

Monika, Jančo a Ďoďa – traja hlavní predstavitelia dokumentu Eriky Hníkovej Nesvatbov. Okrem toho, že všetci traja žijú vo východoslovenskej dedine Zemplínske Hámre, majú spoločné aj to, že hoci prekročili tridsiatku, zostávajú slobodní. A rozhodne nie sú sami, podľa starostu je rovnako starých „singles“ v dedine okolo štyridsať. Ibaže téma je to citlivá, samota v tomto veku sa berie v regióne ako čosi, za čo sa treba hanbiť, a tak len spomínaná trojica súhlasila s nakrúcaním. Monikin svet sa pohybuje v kruhu – práca v mäsokombináte, kostol, doma s mamou. Automechanik Jančo venuje všetok svoj čas autám a Ďoďa si vo svojom rekonštruovanom dome sníva svoj sen o tom, že v jednej z rozostavaných miestností bude detská izba, a až nájde tu pravú, vypije s ňou dve fľaše

roky schovávanej metaxy. Partnera by ale chceli všetci traja, aj keď na druhej strane ako keby boli zároveň zmierení s tým, že už to prinajhoršom „dáko doskáču“ aj sami... Ibaže práve takúto rezignáciu na plodenie nechce pripustiť miestny starosta, človek, ktorý pre blaho obce dozaista urobil veľa. Zoznamovanie ale nie je to isté čo napríklad vybudovanie kanalizácie, a tak sledujeme starostov zúfalý pokus o veľkú zoznamovacia akciu, na ktorej by podľa jeho predstáv mala byť do polnoci organizovaná zábava, od polnoci do tretej je naplánované rozbehnutie sa práve sa zoznámiacich dvojíc do prírody a o tretej ráno ich rozvoz autobusom domov. Vopred je jasné, ako to musí skončiť: účasť je chabá, prítomní muži sa opijú. Jednoducho trapas.

Hníková priznáva, že na začiatku chcela nakrútiť film o fenoméne singles obecne – o tých, ktorí nechcú uzavrieť manželstvo, lebo im samota vyhovuje, ale i o tých, ktorí urputne, ale márne hľadajú svoj náprotivok. Potom ale narazila na „vidieckych“ singles, situácia ktorých je v porovnaní s „mestskými“





## Pamätný deň obetiam holokaustu a rasového násilia

9. septembra 1941 prijala vláda Slovenskej republiky na svojom zasadnutí nariadenie o právnom postavení Židov známe ako Židovský kódex, ktorý patrí k najtvrdším právnym normám z obdobia existencie Slovenskej republiky 1939 – 1945. Išlo o súbor právnych predpisov, ktoré spoločensky, hospodársky a ľudsky degradovali židovské obyvateľstvo. Na základe neho o rok neskôr slovenská vláda odštartovala prvú vlnu deportácií židovských občanov do koncentračných a vyhladzovacích táborov. Nariadenie, ktoré nadviazalo na dovtedy prijaté obmedzenia a zákazy, zásadne obmedzovalo občianske, náboženské a základné ľudské práva Židov žijúcich na Slovensku. Židovský kódex, vypracovaný podľa nacistického vzoru, patril medzi najtvrdšie protizhidské právne opatrenia v Európe. 9. september je preto, pamätným dňom venova-

ným obetiam holokaustu a rasového násilia.

O židovskej migrácii na územie dnešného Slovenska z Čiech, Rakúska a Nemecka existujú záznamy už z 11. storočia a prvá židovská obec bola založená v Bratislave koncom 13. storočia. Prvýkrát sa slovenské židovstvo identifikovalo po prvej svetovej vojne v rámci novej orientácie židovskej populácie v mladom československom štáte. Hoci Československo mohlo byť ideálnym prostredím pre Židov v kontexte strednej Európy medzi dvoma vojnami, prechod medzi dvoma režimami skomplikoval šok z rozpadu monarchie a ničenie židovského majetku, ktoré ho sprevádzalo. Vláda podporovala zavedenie židovskej národnosti ako koncepcie príslušnosti k národu, ktorú väčšina Židov prijala. Židovské národné hnutie sa snažilo spojiť roztrieštenú židovskú populáciu na národných

princípoch. Sionizmus spojený s emigráciou sa začal presadzovať v 30. rokoch 20. storočia s nárastom antisemitizmu a snahou o slovenskú nezávislosť. Mnichovská dohoda zo septembra 1938 mala za následok rýchly rozpad Československa a vznik klerikálneho fašistického Slovenského štátu. Židia sa snažili deportáciám vyhnúť útekem do Maďarska. Deportácie Židov do koncentračných táborov sa uskutočnili v dvoch etapách. V prvej etape od marca do októbra 1942 bolo do koncentračných táborov v Poľsku vypravených 57 transportov. Z toho 38 do železničnej stanice Naleczów pri Lubline, zvyšných 19 do Osvienčimu. V prvej vlne deportácií bolo zo Slovenska násilne vyvezených vyše 57 000 Židov, z ktorých holocaust prežilo len niekoľko sto. V druhej etape, po potlačení SNP a následnej okupácii Slovenska nacistickými vojenskými a policajnými jednotkami, bol v Seredi zriadený koncentračný tábor. Od septembra 1944 do marca 1945 bolo zadržaných a v tábore väznených 11 719 Židov. Do Serede sústredili Židov, ktorí ešte zostali na území Slovenska. V tábore boli Židia vystavení krutému zaobchádzaniu a vraždám. Posledný transport s 360 osobami odišiel zo Serede 31. marca 1945 do Terezína. Všetky tieto hrozné udalosti zachytáva panelová výstava venovaná 70. výročiu prijatia Židovského kódexu nazvaná Riešenie židovskej otázky na Slovensku, ktorá sa v septembri t.r. konala v Slovenskom inštitúte v Prahe. Výstava je koncipovaná tak, že chronologicky zachytáva najdôležitejšie historické udalosti od vzniku Československa v roku 1918 až do konca druhej svetovej vojny, ktoré citelne zasiahli do života židovskej komunity žijúcej na Slovensku. Časť výstavy sa týka ľudí, ktorí s nasadením života zachraňovali svojich židovských spoluobčanov. Práve touto výstavou sme si pripomenuli Pamätný deň obetiam holokaustu a rasového násilia v programe pripravenom v spolupráci s Múzeom židovskej kultúry na Slovensku, ktoré organizačne patrí pod Slovenské národné múzeum. Všetky tieto historické súvislosti a okolnosti vedúce k prijatiu Židovského kódexu a následnému riešeniu židovskej otázky zhrnul riaditeľ SNM – Múzea židovskej kultúry prof. Pavol Mešťan. Svojou osobnou spomienkou jeho slová potvrdila a doplnila pani Erika Bezdíčková, ktorá holocaust prežila a dnes už o tomto veľmi bolestnom období svojho života dokáže aj nahlas rozprávať. Pani Bezdíčková sa narodila v roku 1931 v Žiline v rodine Arnolda Kellermana, ktorý vyštudoval medicínu. V roku 1937 začala navštevovať prvú triedu židovskej ľudovej školy, ale školská dochádzka netrvala príliš dlho. Po vypuknutí SNP jednotky SS obsadili Slovensko a začala sa druhá vlna deportácií Židov do koncentračných táborov. Erika sa aj s celou rodinou ocitla v zbernom tábore v Seredi, odkiaľ sa v októbri 1944 dostali do Osvienčimu. Vtedy naposledy videla svojich rodičov.

Ako menšie zlo si po čase strávenom v koncentračnom tábore vybrala prácu v továrni na výrobu leteckých motorov Daimler Benz v Genshagene, kam sa prihlásila aj s kamarátkou Rutkou. Odtiaľ potom putovali do ďalšieho lágra v Sachsenhausene. Tam už panovalo bezvládie, bol apríl 1945 a onedlho vyšli na pochod smrti... Z neho sa im podarilo utiecť a zachrániť sa, potom však Eriku ešte čakala dlhá anabáza cesty domov do Žiliny. Hoci je veľmi ťažké spomínať a vybavovať si otrasné chvíle strávené v koncentračných táborech, kde ľudská dôstojnosť znamenala ešte menej ako nič, pani Erika si uvedomuje, že tieto svedectvá treba poslať ďalej formou osobných výpovedí, aby sa dejiny už neopakovali. Počas vojny zahynulo približne 105 000 slovenských Židov, teda asi 77 % predvojnovnej populácie. Po skončení vojny žilo na Slovensku v obnovenom Československu asi 30 000 Židov, z ktorých po prevzatí moci komunistami v roku 1948 mnoho emigrovalo. Až začiatkom 90. rokov 20. storočia sa židovstvo v postkomunistickej Európe prebudilo k novému životu.



Bývalý koncentračný a pracovný tábor v Seredi predstavuje autentické miesto, ktoré sa viaže k tragickému obdobiu riešenia židovskej otázky na Slovensku počas druhej svetovej vojny. Dňa 12.5.2009 schválilo Ministerstvo kultúry SR rozhodnutie, ktorým bol tento tábor vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku a bude tu vybudované Múzeum holokaustu. Celú rekonštrukciu a následné inštalovanie muzeálnych zbierok riadi SNM – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave. Múzeum holokaustu v Seredi bude slúžiť ako vzdelávacie centrum v oblasti holokaustu s celoslovenskou pôsobnosťou.

• Autorka je pracovníčka SI v Prahe



Foto: Archív a autorka

Text: HELENA NOSKOVÁ

TRADÍCIE

a obetí, pretože za zabíjali poľnohospodárske zvieratá a hydina, aby ich roľníci nemuseli v zime kŕmiť. Časť čerstvého mäsa – bravčové, teľacie, hovädzina, baranina i hydina putovala na pekáči do pece, kde sa posypaná soľou a rascou, piekla do zlatova. Prílohou bývali kaše, chlieb, neskôr rôzne druhy knedlí, lokše, kyslá kapusta dusená s jablkami atd. Dnes bývajú prílohou varené zemiaky a čerstvý zeleninový šalát. Kelti zasvätili poslednú dekádu októbra a prvú dekádu novembra orechu, stromu, ktorý je plný života a jeho plodom. Orechy mali Kelti vo veľkej obľube, pretože boli v zime veľkou zásobnicou proteínov a tuku. Preto 1. novembra jedli pečenú hus s orechovou plnkou a pili pivo. Ľuďom narodeným v tomto období prisudzovali vlastnosti podobné tomuto stromu. „Orechovní“ ľudia vraj robia všetko na plné obrátky, so zaujatím. Ak niečo chcú, ich vytrvalosť nepozná hraníc. Ak milujú, tak až za hrob. Sú pripravení obetovať sa, ak ide o to, ako zabrániť obetiam. Milujú život, ale nezabúdajú, že smrť je potvrdením života. Preto sú tieto dni a ich ľudia zasvätení aj ďalšiemu stromu stojacemu v pozadí – tisu. Celý mesiac podľa keltského kalendára patrila rákosu, ktorý symbolizoval tajomnosť a u ľudí narodených v tomto mesiaci ich nevyspytateľnosť, vášnivnosť i pomstyčtivosť.



Severoamerický sviatok **Vďaky vzdania „Thanks giving day“** pripadá v USA na druhý štvrtok v novembri. Pripomína zber prvej úrody amerických osadníkov – pútnikov, ktorí priplávali z Anglicka k americkým brehom 26. 11. 1620. Obrobili novú zem a zobraли prvú úrodu. Podľa tradície sa v tento deň v severoamerických rodinách pečie moriak alebo morka, s gaštanovou alebo inou plnkou, zdobí sa kolieskami citrónu a brusnicami. Prílohou býva zemiaková kaša alebo dusená ryža poliatá vypečenou štavou. Dokonalý popis prípravy slávnostného obeda s pečením moriaka v tento deň nájdeme v známej knihe Irvinga Stoneho „Lucy Crownová“. Hoci sa všetko zdá také, aké má byť a úsilie Lucy, Olivera a Tonyho na zachovaní tradície a obnovení rodinného súžitia je veľké, slávnostný obed sa nevydarí. Takmer antická tragédia matky, syna a otca pokračuje.

Na Slovensku je s tradíciami spätá **sv. Katarína – 25. 11. a sv. Ondrej 30. 11.** Na Katarínu sa končili všetky zábavy a tancovačky, začínali priadky a driapanie peria. Sv. Ondrej prakticky otváral advent a bol dňom, v ktorom si dievčatá veštili budúcnosť. Praktiky boli rôzne a udržali sa do dnešných dní.

• Autorka je historička a etnologička



Významným sviatkom býval **sv. Martin**. V tento deň sa na obed pekávala hydina, najčastejšie hus alebo kačica. Tento deň bol v našich krajinách považovaný za prvý zimný deň. Hovorilo sa, že ak sa kačka kľže na sv. Martina, na Vianoce bude barina. Ak kačka pláva na sv. Martina, na Vianoce zmrzne barina. Na svätého Martina zima vládnúť začína. Zvláštnym dňom bol aj **23. november, deň sv. Klementa**. Sv. Klement bol patrónom kováčov a práve v tento deň bolo treba ukuť reťaze. Reťaze mali sputnať zlých duchov, ktorí začali lietať v ovzduší za dlhých zimných nocí a škodili ľuďom.



## Jesenné zvyky a tradície

V Anglicku v predvečer **1. novembra** sa tiež slávil **Halloween**, keď údajne keltskí druidi ďakovali za úrodu. Neskoršie sa verilo, že práve v tento deň prilietajú strašidlá, duchovia a plujú na zem jedovaté sliny. Preto ľudia pálili vatry a robili hluk, aby strašidlá zahnali. A preto cirkev zaviedla sviatky Všetkých svätých a Dušičiek, spomienku na zosnulých.

**Novembrové tradície a sviatky Všetkých svätých a Dušičiek.** Naši predkovia si boli nástrah teplých dní vedomí, a preto mäso jedli hlavne v chladných a zimných mesiacoch. November bol prvým mesiacom zimného štvrtroka. Začínal sa sviatkom Všetkých svätých, ktorý bol napríklad pre Keltov aj počiatkom nového roka. Otvárala ho novoročná slávnosť Samhain. Nad týmto zimným obdobím preberala vládu stará zahalená bohyňa žien – Cailleach, ktorá sama dozerala na to, aby ženy chodili zahalené. Od 1. novembra do Vianoc pribúda tma a všetko sa odkláňa od života k odumieraniu, až smrti. Na deň Všetkých svätých – prvý deň kresťanskej spomienky na mŕtvych – sa po západe sln-

ka zapalovali vatry, ktoré boli symbolom očisty a budúcnosti. Aj 2. november bol oddávna zasvätený spomienke na zosnulých v rodinnom kruhu. Podľa ľudovej viery v tento podvečer vystupujú duše zosnulých z očistca, aby si oddýchli od mučenia. Preto sa lampa v tento čas plnila maslom, aby si duše mohli potrieť spáleniny z očistca.

Od roku 998 sa začali Dušičky svätiť na pokyn cirkvi verejnou slávnosťou. Začali sa konať sprievody na cintoríny, ľudia zdobili hroby čečinou, kvetmi, vencami a sviecami. Na Dušičky sa okrem obradného pečiva v podobe dlhého vrkoča, ktoré dostávali najmä deti od svojich kmotier a kmotrov, piekol „dušičkový chlieb“, ktorý sa v stredoveku nosil na hroby. V tento deň sa varila aj „dušičková kaša“ z hrachu a bôbu, ktorá sa zrejme tiež nosievala na hroby ako pohostenie pre mŕtvych predkov. Bôb sa totiž, pre svoju schopnosť vyklíčiť aj po stáročoch, stal symbolom nesmrteľnosti. Preto sa tieto jedlá kladli na hroby a súčasne sa verilo, že sú ochranou pred strašidkami. Pre niektoré národy bol november mesiacom obetovania



né miesto (2002) a Voľným okom (2004). Aj na základe týchto dvoch predošlých kníh a prozaickou formou nadväzujúcej zbierke Mimo času sa už ponúka konštatovanie o charaktere rukopisu. Tematicky zostáva i v tomto prípade Krištúfek celkom temný autor. Jeho krátke prózy nie sú nijako zvlášť pozitívne, naopak sa môžu odohrávať na neprijemných miestach a v o to neprijemnejších situáciách. Pasuje sa za kritika tejto doby tak, ako by sa to od spisovateľa aj obvykle očakávalo. V rámci príbehu pocítite, no nie prvoplánovo, že poukazuje na povrchnosť a banalitu. Toto naznačil už v Šepkárovi, v zbierke Mimo času myšlienku doťahuje. Výnimočný je predovšetkým vlastne tým, že skutočne zastáva svoju funkciu súčasného spisovateľa reagujúceho na neduhy začiatku 21. storočia, čo veľa slovenských populárnych autorov nerobí, naopak, ich umelecký svet akoby sa reality dotýkal iba okrajovo či vôbec nie. Konflikt nastáva predovšetkým v strete čitateľovej reality a Krištúfkovho prozaického systému. Nekonvenčnosť a moment prekvapenia, mnohokrát naťahovaný na dĺžku poviedky, sa môže tvrdo konfrontovať s „obyčajným“ čitateľom a jeho svetom. Avšak práve ten od Krištúfka už toto všetko možno očakáva, pretože autora pozná, takže jeho čitateľ už nie je „obyčajný“, ale pripravený na všetko. Sedemnást poviedok tu takto čaká na charakter otužilejší, s chápaním (aspoň) mierne sarkastického humoru.

ich subjektívneho konštatovania. Autor tohto zaujímavého momentu dosiahol kombináciou denníka, verným prepisom nahrávok z diktafónu, úryvkov pripravovaného románu; vo finále k jedným denníkovým zápisom pribudne ďalšia osoba s vlastným diárom a prípletie sa navyše samostatná poviedka. Toto dohromady dáva jeden román, ktorý si – napriek tomu, že to tak v tejto chvíli nevyzerá – svoj zmysel zachováva. Mikrosvetvy literárnych postáv z Blížencov a protinožcov ponúkajú natoľko pozoruhodné zvraty, úchyľky a príhody, že si v rámci tejto knihy absolútne vystačia. Ďalším oživujúcim prvkom prózy je využitie slangu. Ak sa povie žargón, predstavím si predovšetkým knihu Mag od amerického spisovateľa Jacka Kerouaca, Mechanický pomaranč od Anthonyho Burgessa, či v našich zemepisných šírkach Umělohmotný třípokoj od Petry Hůlovej, ktorý sa tiež, svojou formou, relatívne vydaril. Drsnejší jazyk k (opäť) drsnejšiemu Krištúfkovmu príbehu sedí dostatočne priliehavo a zároveň naznačí, že sa stále nachádzame v strednej Európe, čo môže byť zaujímavým záchytným bodom pre niekoho, koho by inak nevyvíjajúce sa privátne svety jednotlivých literárnych aktérov mohli zmiast' svojou uzavretosťou a vlastne statickosťou. Tieto charaktery taktiež nemajú tendenciu sa vyvíjať a neinak sa to má i s dejom. Je negradujúci a zlom vo finále pôsobí skôr ako nutnosť, než ako logické vyústenie. „Nejako“ sa to jednoducho skončí muselo. Vymenované mínusy sú na škodu inak ambiciózneho textu s príbehom, ktorý by mohol zaujať predovšetkým mladých čitateľov.

A to je práve problém Petra Krištúfka ako autora. Objavuje sa to znova a znova tak v jeho diele, ako aj u recenzentov. Na naše pomery je to relatívne originálny a nanajvýš aktívny autor, no pôsobí, akoby nemal čas, ponáhal sa, a preto viac - menej vždy vsadí na prvý dojem. Jeho miesto v súčasnej slovenskej literatúre už je vymedzené, jeho autorský rukopis už je rozoznateľný, nič z toho ale nemusí byť pozitívnym konštatovaním na veky vekov. Rád by som si od Petra Krištúfka prečítal román, ktorý bude rovnako originálny, ako sú jeho predchádzajúce texty, no hlbavejší, premyslenejší, ale to možno od neho chcem to, čo on napísať nechce.

• Autor je publicista

## Dve knihy Petra Krištúfka

**Peter Krištúfek:** *Mimo času*

Marenčin PT, Bratislava 2009, 192 strán

**Peter Krištúfek:** *Blíženci a protinožci*

Marenčin PT, Bratislava 2010, 244 strán

Sú to už asi tri roky odvtedy, čo som písal recenziu na prvý román slovenského autora Petra Krištúfka s názvom Šepkár (rec. Tvar 03/2009). Išlo o priamočiary, dejovo lineárny a satirický text plný absurdít. Autor ich tam potreboval, vytvoril si ich a funkčne použil tak, že vo finále bola táto jeho práca nominovaná nielen do prvej desiatky najprestížnejšej slovenskej literárnej súťaže Anasoft litera, ale získal tiež nomináciu na Prix du livre européen. I spätne však na mňa niektoré dejové obraty pôsobia ako nesúbežné a omylom odtrhnuté zo strapca hroziacich osudov, no Krištúfkov zámer zjavne vyšiel. Tiež by som mohol nahodiť otázku plytkosti a primárnej priamočiarosti sujetovej kontúry, no doba je rýchla rovnako ako Peter Krištúfek, nie je potreba sa literárne dlhodobo via-

zať k jednej myšlienke a presne to zrejme na čitateľa tiež platí. Takže vlastne klobúk dole, efekt tu stále je.

Od mojich spomínaných „dní Šepkára“ vydalo vydavateľstvo Marenčin PT Krištúfkovi ďalšie dve knihy a okrem toho sa tento prozaik výdatne venuje i filmu (**najnovšie je k dispozícii jeho film Viditeľný svet s Ivanom Trojanom v hlavnej úlohe**).

Spomínané knihy – zbierka poviedok Mimo času (2009) a román Blíženci a protinožci (2010) – nám o Krištúfkovi vyjadrujú a možno aj potvrdzujú predpoklad nadobudnutý už u Šepkára, tušenie smerovania tohto pisateľa.

Ako scenárista a prozaik je Peter Krištúfek fabulátor zdatný a aj z toho dôvodu si mohol dovoliť odklon od formy románového Šepkára. Odklon vlastne v tomto prípade ani nie je pravdivé konštatovanie. U Krištúfka totiž ide o návrat k svojim pôvodným prozaickým koreňom, ktorými sú mu práve kratšie útvary, resp. poviedky. Nesmieme predsa zabúdať na fakt, že je niekoľkonásobným finalistom literárneho súbehu Poviedka. Šepkárovi predsa predchádzali zbierky poviedok Nepres-



A „otrlosť“ bude Krištúfek vyžadovať aj naďalej... Totiž nasledujúca publikácia má ambíciu nenechať percipienta vydýchnuť, a to nie iba formou, ale snád' aj príbehom. Peter Krištúfek tak, ako je to už u neho zvykom, však „nehrá“ na košatosť príbehu, jeho pôvodným plánom je skôr tematicky zaujať a následne si diváka udržať. Vyzerá to ako jednoduché riešenie, no nie je to celkom tak, pretože forma románu Blíženci a protinožci je nesúvislá, je to román fragmentárny. Na náročnosti mu dodáva tiež vrstvenie niekoľkých realít a

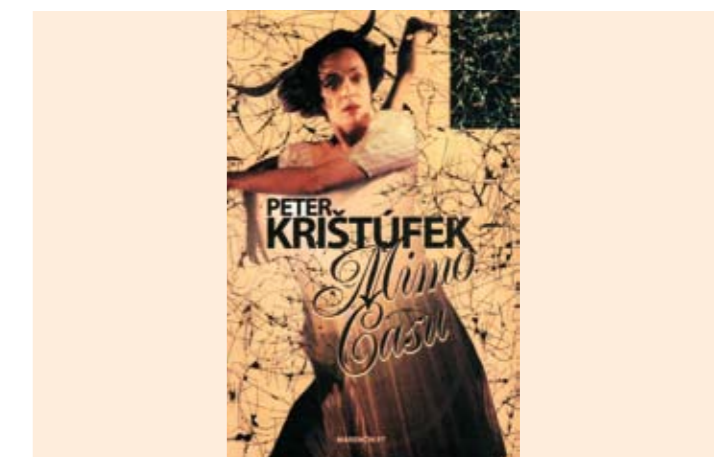




Foto: Archív

Text: MIRJANA ŠISOLÁKOVÁ

SLÁVNE JUBILEÁ

dáciu Jána Cikkera. Nadácia spravuje skladateľovu pozostalosť materiálnu, ale predovšetkým duchovnú. Predsedom Správnej rady Nadácie je husľový virtuóz Peter Michalica. V dome Cikkerovcov vo Fialkovom údolí zriadila organizácia v r. 2004 Múzeum Jána Cikkera. Toto Múzeum je dnes významným kultúrnym a koncertným miestom Bratislavy.



existovali dve veľké filharmónie, v Bratislave a Košiciach. Ministerstvo kultúry bolo presvedčené, že na takom malom území už nebude ďalší takýto orchester potrebný a požiadali majstra Cikkera, aby do Žiliny zašiel, situáciu vysvetlil a nadšencov od tohto zámeru odhovril. Pán Cikker prišiel a keď zistil, ako je Žilina pripravená na vytvorenie orchestra, akí nadšení sú touto myšlienkou hudobníci v meste, tak sa sám rozhodol, že im pomôže a presvedčí ľudí, ktorí v tom čase rozhodovali o takýchto veciach, aby predsa len v Žiline orchester založili. Obišiel viacero v tom čase vplyvných ľudí, na viacerých ministerstvách a podarilo sa mu ich presvedčiť. Nakoniec orchester v r. 1974 skutočne vznikol.“ A ako prišlo obecenstvo a odborníci dielo Jána Cikkera? V rôznych historických obdobiach rôzne. Muzikológ Vladimír Zvara: „S odstupom času, keď sa pozeráme na Cikkerovo dielo, tak predsa len vrchol, aj podľa kvality, aj podľa ohlasov, je niekde v 50-70-tych rokoch 20.storočia a v tom období písali aj zahraniční kritici veľmi často, že sa konečne objavil jeden skladateľ, ktorý je moderný a zároveň zrozumiteľný publiku. Ján Cikker má zo zahraničia potvrdené čierne na bielom, že tento problém zvládol, že tento problém vo svojich vrcholných dielach okolo Vzkriesenia prekonal. Jeho neskoršie opery neboli už tak často uvádzané v zahraničí, ale zato sa uvádzali poctivo a bezodkladne na pôde SND. To je taký širší problém biografie Jána Cikkera, biografie slovenskej kultúry, lebo zatiaľ čo v 40-tych rokoch je to jeden individualista, hlboko veriaci, ktorý nemá prepojenie s novým ľudovodemokratickým režimom, skôr s ním má ťažkosti a problémy, tak v 70-tych a 80-tych rokoch sa ani nie svojou vinou, skôr vinou okolností, stáva autorom oficiálnym. Ten režim si ho privlastňuje. To určite prospelo uvádzaniu jeho diel, ale neviem, či to prospelo prirodzenému vzťahu a náklonnosti publika k jeho neskorej tvorbe.“ Hudobní vedci označujú Jána Cikkera za veľkého humanistu, za skladateľa emocionálneho typu, ktorý tvoril v intenciách významných skladateľov 20.storočia. Jeho priatelia o ňom hovoria ako o vzdelanom, priateľskom, citovo založenom a skromnom ale aj veselom a vtipnom človeku. To všetko, ale aj oveľa viac môže vnímavý poslucháč nájsť aj v jeho hudobnom diele.

• Autorka je novinárka

#### Tvorba

Jána Cikker komponoval skladby pre klavír, orchestrálne aj vokálne skladby, scénickú a filmovú hudbu, hudbu pre ľudové umelecké súbory, upravoval ľudové piesne. Je autorom 9 oper: Juro Jánošík – 1953, Beg Bajazid – 1957, Mister Scrooge – 1959, Vzkriesenie – 1961, Hra o láske a smrti – 1966, Coriolanus – 1972, Rozsudok – 1977, Obliehanie Bystřice – 1981, Zo života hmyzu – 1986. Za svoju tvorbu získal množstvo domácich aj zahraničných ocenení, medzi iným v r. 1966 Herderovu cenu a v r. 1979 Cenu UNESCO. Dlhoročné skúsenosti s uvádzaním diel Jána Cikkera doma aj v zahraničí má Štátny komorný orchester Žilina. Jeho riaditeľ Vladimír Šalaga uvádza: „Vzťah nášho orchestra s Jánom Cikkerom bol od začiatku výnimočný, nielen preto, že po celý čas existencie orchestra pravidelne uvádzame jeho diela, povedzme len jeho Spomienky sme už za tých 36 rokov uviedli 122 krát, na celom svete, v mnohých krajinách Európy, v Kanade, v USA a Japonsku, ale aj preto, že ŠKO vďačí za svoju existenciu práve majstrovi Cikkerovi. V 70-tych rokoch prišli žilinskí profesori a dirigent vtedy amatérskeho Žilinského mestského orchestra s iniciatívou založiť nový profesionálny orchester v Žiline. Bolo to v čase, keď už na Slovensku



# Umelec s láskavými očami

## Ján Cikker (\* 29. 7. 1911 – † 21. 12. 1989)

#### V kolobehu života

Kým nastúpil na pražské konzervatórium, chodil Ján Cikker na Gymnázium Andreja Sládkoviča v Banskej Bystrici. V 20-tych a 30-tych rokoch tu pôsobili, ako na väčšine slovenských stredných škôl, českí pedagógovia, ktorí prišli na Slovensko po roku 1918. Na žiakov veľmi priaznivo vplývalo, že sa im venovali nielen v škole, ale aj v rôznych samovzdelávacích krúžkoch a divadelných spolkoch. Aj na hodiny klavíra chodil Cikker – keď už ho mama naučila všetko, čo vládala – k českej klaviristke Marii Kmoníčkovej, manželke jedného z profesorov.

Po štúdiách v Prahe a vo Viedni a po vojenskej prezenčnej službe začal Ján Cikker v r. 1938 pôsobiť ako pedagóg na Hudobnej a dramatickej akadémii v Bratislave. Keď vypukla 2. svetová vojna, musel narukovať, ale po niekoľkých me-

siacoch sa vedeniu školy podarilo „vyreklamovať“ ho. Slovenské národné povstanie zastihlo skladateľa priamo v jeho centre, v Banskej Bystrici a tam aj na žiadosť svojich priateľov skomponoval známu zvučku pre Slobodný slovenský vysielac, ktorá je dodnes znelkou banskobystřického rozhlasu. Po vojne sa vrátil do Bratislavy, pokračoval v pedagogickej práci a popri tom bol dva roky dramaturgom Opery Slovenského národného divadla. Keď v r. 1949 vznikla Vysoká škola múzických umení, začal na nej prednášať kompozíciu. V tejto práci zotrval až do r. 1977. V roku 1950 sa, ako 39-ročný, oženil s Katarínou Jureckou, ktorá potom celý svoj život venovala manželovi a jeho práci.

Po skladateľovej smrti, ktorá prišla nečakane 21. decembra 1989 a dá sa povedať, že ju nepriamo zapríčinili anonymné listy a výhražné telefonáty po 17. novembri '89, založila Na-



Foto: Archív a autorka

Text: EVA WANKEOVÁ

KULTÚRA

nivcov nielen na Slovensku a v Čechách, ale aj v Írsku, Poľsku, USA a ďalších krajinách. Na pódiumoch sa stretávali napríklad aj s Glenom Hansardom, ktorý ponúkol skupine vystupovať na koncertoch svojho bandu The Frames ako predskokani. Longital majú na konte aj hudbu k niekoľkým filmom (napríklad Hodinu nevieš režiséra Dana Svátka) a divadelným predstaveniam (napríklad divadlo Continuo). Shina je tiež zakladateľkou nezávislého a značne aktívneho labelu Slnko Records. V katalógu tohto momentálne asi najdôležitejšieho slovenského vydavateľstva nájdeme také mená ako Živé kvety, Noiscut, Modré hory, Kolowrat či Zuzana Homolová. Zloženie skupiny je príslovenečné – gitara, basgitara a neživý člen laptop. Skladby sa vyznačujú silným pocitom a osobnou výpoveďou. Hudba Daniela Salontaya a Shiny je liečivá a zrozumiteľná. Texty prinášajú poetiku z ciest a z kopca Longital nad Dunajom, kde obidvaja žijú a tvoria. Vo svojich skladbách vedú partnerský dialóg: občas si prítakávajú, inokedy si rozpráva každý pre seba, výsledok je ale vždy jednoliaty. Základom je nosná, zadierajúca sa melodika. Tento „kvantový folk z paralelného vesmíru v pesničkách pre 21. storočie“ ponúka dômyselnú zmes elektroniky, melanchólie i životnej radosti. V speve Shiny nechýba krehkosť, ale ani energia. Elektronické sample produkujú zvukovo alternatívny koktail, prístupný tým, ktorí dokážu otvoriť myseľ netradičným postupom, prekvapivým kombináciami a neboja sa u toho premýšľať. Aj decembrový večer sa v Kaviarni Potrvá niesol v príjemnej atmosfére Slovenska. O dobrú náladu sa postaral

ďalší hosť, legendárny folker s dušou rockera, Prešovčan Edo Kléna, ktorý v Prahe vystupoval vôbec po prvýkrát. Na ústnej harmonike mu sekundoval dávny kamarát z Mikulova Aleš Řezáč. Zohraná dvojka sprostredkovala nevšedný hudobný zážitok. Odpálili bluesovky, hralo sa na country spôsob a priestor dostalo aj reggae. Z rukávu vytiahli hitovky ako Šarišská republika, Lietajúci Slovák či Odišla milá.

Originality a odvahy experimentovať je na hudobnej scéne ako šafranu. Po obidva večery sa preto sálou niesol zaslúžený, neutíchajúci potlesk. A dúfajme, že to tak Potrvá aj naďalej... Povedali o Open Mic:

**Longital:** „Open Mic je skvelá akcia, má srdce aj hlavu a veľkú budúcnosť. Večer je nabitý programom a pritom plynú ľahko a s gradáciou, ani chvíľu sme sa nennudili. Z pohľadu účinkujúceho: výborný zvuk a neveriteľne vnímavé publikum. Slogan Písni uši je dokonalý a presne vystihuje atmosféru večera.“

**Katka Koščová:** „Pre mňa je Open Mic POTRVÁ niečo jedinečné a vzácne, pretože pokiaľ viem, na slovenskej hudobnej scéne neexistuje nič podobné, čo je škoda. Preto som bola absolútne nadšená z pozvania a vôbec možnosti si zahrať pred publikom, ku ktorému by som sa asi len ťažko dostala inou cestou. Open Mic je ako malilinký festival jedného večera, kde si poslucháč môže nájsť kopec skvelej muziky a naopak muzika svojho poslucháča. Okrem toho tam vládne nesmierne príjemná klubová atmosféra, v ktorej sa hrá a počúva preto, lebo to teší...“

• Autorka je novinárka

## Kto hrá, príde. Kto hľadá, nájde.

V Prahe sa dá zažiť všeličo. Stačí mať len chuť objavovať. V príjemnej divadelnej Kaviarni POTRVÁ (Srbská 2, metro A Hradčanská) sa napríklad už štvrtú sezónu pravidelne každú prvú stredu v mesiaci konajú pesničkárske večery nazvané Open Mic. Sú určené všetkým tým, ktorým sa už prejedli mainstreamové hviezdičky.

Cieľ zakladateľov tejto open-scény Michala Bystrova a Jana Řepku bol jediný: bez ohľadu na žáner a skúsenosti povzbudiť stretnutie tých, ktorí pesničky tvoria, a tých, ktorí ich počúvajú. Kto hrá, príde. Kto hľadá, nájde. Žiadne škatulky, žiadna súťaž. Stretnutia sa nesú v neformálnom, mertovskom duchu. Pre interpreta je to skvelá možnosť odskúšať si nové alebo málo hrané kusy medzi svojimi. Pre poslucháča je to potom výnimočná príležitosť počuť inde nepočuté a byť prítomný neobvyklým hudobným spojeniam. Úlohy účinkujúcich a poslucháčov sa v priebehu večera plynulo prelievajú, lebo počúvať je rovnako dôležité ako spievať.

Doposiaľ sa na Open Mic predstavilo viac ako 200 rôznych

pesničkárov. Okrem neznámych tvárí sú vítaní aj zavedení umelci, ktorí „ešte nezabudli na svoje začiatky a sú ochotní zahrať si len tak pre radosť“. Pozvanie prijalo už množstvo významných osobností (Vladimír Merta, Vřešťál&Sázavský, Jiří Dědeček, Jiří Smrž) a ich nádejných nástupcov: medzi inými Xindl X, Katka Koščová, Žofie Kabelková, Jan Žamboch, Adam Katona alebo Martina Trchová.

Tohto roku v októbri sa predstavil jeden z najväčších pokladov slovenskej alternatívnej scény, duo Longital. Hráčka na bezpražcovú basgitaru a speváčka, známa pod menom Shina (v civilnom živote inak vyštudovaná ekonómka), sa s gitaristom a doktorom matematiky Danielom Salontayom dala dokopy pred desiatimi rokmi. Meno Dlhé diely si dali po bratislavskej štvrti, kde potom v ďalších rokoch natočili všetkých svojich osem spoločných albumov. Vychádzali na nich z miest, ktoré pred nimi na Slovensku preskúmal len Dežo Ursiny. Najnovší titul Teraz vyšiel už pod hlavičkou Longitalu. Duo za dobu svojej existencie odohralo stovky koncertov a našlo si priaz-





Foto: Archiv

Text: VERONIKA CIVINOVÁ

NÁBOŽENSTVO

rod. Celá situácia, ktorá začala potrebou nezávislosti pápeža a jeho zvrchovanej pozície, sa ale nakoniec vyvinula presne opačne. Pápežstvo sa postupne dostalo do závislosti síce nie na Nemeckej ríši, ale na Francúzsku. Posledná fáza sa odohrávala medzi pápežom Bonifácom VIII. a Filipom Pekným, ktorý už „vypovedal“ poslušnosť voči pápežovi. Ten zareagoval, ako bolo obvyklé, najťažšou zbraňou – teda uvalil na neho kliatbu. V tejto chvíli už je ale zreteľné, že nemal dost politickej sily, pretože Filip Pekný sa nezľakol, naopak, dal ho jednoducho zajať. Od tejto chvíle nastáva obdobie francúzskych pápežov, ktorí vykonávali svoj pontifikát priamo vo Francúzsku v Avignone. V tejto epoche ale nastala v cirkvi aj „ekonomická kríza“ vyplývajúca z poklesu príjmov z cirkevného štátu, ale aj z prechodu z naturálneho hospodárstva na peňažné. Tak sa cirkev snažila získavať peniaze stále vyšším spoplatňovaním a zvyšovaním daní. Čo boli pochopiteľne výrazne nepopulárne kroky.

Otázka pápežskej schizmy sa začala tým, že pápež Gregor XI. odcestoval na návštevu do Ríma, pri ktorej aj zomrel. Je dlhou tradíciou, že konkláve - voľba nového pápeža sa má odohrávať v mieste jeho skonu. Tá zhodou okolností mala teda nastať v Ríme, ktorý stál tvrdo proti pápežskému „Avignonskému exilu“ a chcel presadiť rímskeho pápeža, ktorý bude zasa sídlieť v Ríme. Tak sa stalo, že ozbrojený dav zasahoval do voľby a chcel si násilím vynútiť svoju vôľu. Kardináli nakoniec „vôli ľudu“ z veľkej časti vyhovelí a zvolili Taliana Urbana VI. Hneď po voľbe utiekli z Ríma a po intronizácii nového pápeža vyhlásili voľbu za neplatnú s odôvodnením, že bola vynútená. Toho istého roku (1378) tiež zvolili nového pápeža Klementa VII., ktorý sa odobral späť do Avignonu. Katolícka cirkev odrazu získala pápežov dvoch.

Obidvaja pápeži svoju situáciu riešili tým, že sa aj so stúpenca-

mi vzájomne uvrhli do kliatby, aby si tak vynútili uznanie svojej pozície. Takže sa prakticky dá hovoriť o tom, že celé západné kresťanstvo sa v tejto dobe ocitlo v kliatbe. Ale ani jeden sa pápežstva nehodlal vzdáť. Preto bol v roku 1409 zvolaný koncil do Pisy. Kardináli, ktorí sa na ňom zišli, sa ale nepostavili ani za jedného z nich, naopak tu odsúdili oboch pápežov a ako nepriateľov cirkevnej jednoty ich prehlásili za heretikov. Zároveň tu bol zvolený nový pápež Alexander V. Po jeho smrti iba rok potom bol v tejto línii zvolený pápežom Ján XXIII. Zdalo by sa, že „dvoj pápežstvo“ bolo vyriešené. Tak by sa aj stalo, ale pápeži výsledky koncilu neuznali. Tak miesto dvoch pápežov, ktorí boli predtým, skončili sa všetky snahy o jednotu cirkvi tým, že v jednu chvíľu existovali pápeži hneď traja.

Po tridsiatich rokoch krízy, keď ani jeden z pápežov nebol ochotný ustúpiť, bol zvolaný koncil do Kostnice, kde mala byť táto situácia konečne vyriešená. Tento koncil dal zvolať Žigmund Luxemburský, kráľ uhorský, ktorému k tomu pomohol práve nový pápež Ján XXIII. Ján XXIII. pochopiteľne očakával, že tu bude potvrdená jeho pozícia. To však nenastalo a ako už raz predtým, riešením malo byť odstúpenie všetkých troch pápežov. Roku 1417 bol zvolený nakoniec nový, teraz už konečne iba jeden, a to Martin V.

Je jasné, že sa katolícka cirkev v tomto období nachádzala v nezvyčajnej situácii. Pozícia pápeža ako hlavy cirkvi a zástupcu Krista na zemi bola výrazne oslabená a určite v očiach veriacich aj zdiskreditovaná neustálymi bojmi o politickú moc a dlhodobou neriešiteľnou situáciou „trojpápežstva“, ktorá rozdeľovala Európu. Celaj situácii nepomáhala, ani neustále zaťažovanie obyvateľstva zvyšovaním daní. Kritika potom prichádzala predovšetkým z radov teológov, ale aj zo strany mníchov.

• Pokračovanie v budúcom čísle Listy 1 / 2012

## Územie dnešného Slovenska a „prvá reformácia“

Politické súvislosti predreformačnej situácie, pápežská schizma, avignonský exil, koncil v Kostnici.

Aby sme si uvedomili aj širší kontext reformačného zápalu, ktorý zachvátil Európu, musíme sa obrátiť v čase naspäť. Za pápeža Inocenta III. (prelom 12. a 13. stor.) mal nemecký cisár Fridrich záujem získať pod svoju nadvládu aj Sicíliu. Tým by však nastala situácia, že by sa pápež ocitol priamo v strede Nemeckej ríše a strácal by svoju suverenitu. Okrem toho mal pápež opačné ambície. Chcel, aby on ako hlava cirkvi získal zvrchovanosť nad celým západným kresťanským svetom, teda aj nad jeho svetskou vládou. V cirkvi sa ale neriešili iba politicko-mocenské otázky.

Fridrich II. Štaufský, nemecký vládca, aby získal pápežovu podporu pri získaní trónu, sľúbil, že sa vzdá snáh o získa-

nie Sicílie. Po pápežovej smrti však zmenil svoje stanovisko a chcel k svojej ríši pripojiť aj juh Talianska. Nasledujúci pápež Gregor IX. odpovedal kliatbou. Interdiktom – čo bol trest pre „hriešnikov“, ktorý súvisel s exkomunikáciou. V meste, kde žije takto odsúdený človek, sú zakázané všetky cirkevné obrady a udeľovanie akýchkoľvek sviatostí. Odsúdenca taktiež môže ktokoľvek bez trestne zabiť. Tak vždy, keď je na niekoho uvrhnutá kliatba, dotýka sa to života každého v danom meste do všetkých dôsledkov, pretože sa nemôže napríklad udeľovať ani posledné pomazanie ap. Fridrich na to zareagoval vojensky a vydal sa dobyť Rím. Pápež (v tejto chvíli už Inocent IV.) sa bránil tým, že daroval ako léno Taliansko, Sicíliu a Neapol Karlovi z Anjou. Ten sa potom pochopiteľne zasadil o porážku Nemecka a štátim Manfréda zanikol aj celý Štaufský



## Lacovo džezu ladenie

Laco Déczi je svetový hráč na trúbku, rozkročený medzi Slovenskom, New Yorkom a Českom. Narodil sa v Bernolákove v roku 1938. Do Prahy prišiel v roku 1963, kedy nastúpil ako člen SHQ českého jazzového učiteľa, skladateľa, vibrafonistu, multiinstrumentalistu a učenca Karla Velebného. Už v šesťdesiatom deviatom vydal Supraphon jeho prvé LP Laco Déczi & Celula Quintet featuring Laco Tropp (spolu s ďalšími tromi Lacovými albumami zo 70. rokov vyšlo v reedícii na CD u Indies Happy Trails). Nasledovali albumy Oheň až požár, Jazz Cellula a Jazzísimo pod hlavičkou Cellula International s Američanmi Sonnym Constanzom a Davom Wecklom. A tiež duetový album s gitaristom Zdeňkom Dvořákom z roku 1982.

Lacov svojrázny humor, nie nepodobný tomu cimrmanovskému, sa spočiatku prejavoval hlavne v názvoch skladieb ako Za živa popravení, Polobotka, Betón alebo Tento tejden se roztrh pytel se zkouškama a kšeft žádněj ;-). V osemdesiatych rokoch minulého storočia sa Décziho humor prejavil jeho emigráciou – najprv do západného Nemecka a krátko nato do Spojených štátov amerických. Usadil sa vo Veľkom jablku, Laco nelenil a po krátkom oddychu zostavil Cellulu New York. Už v roku 1990 s ňou vydal na značke Orba Records album Live in Všenory. Nasledovali hoci Gadula Island, Tibet, Carton, Job, Big Shot a mnoho ďalších CD na rôznych značkách. Životné osudy a často veľmi bláznivé historky z Décziho života možno najstíež v knihe Laco Déczi na plný

plyn, ktorú spísal jeho dlhoročný priateľ a zakladateľ Divadla Jára Cimrmana Jiří Šebánek.

Laco k nám i z Ameriky chodí rád, najmenej dva razy do roka, aj keď samozrejme hrá i v New Yorku. Tohto roku ho okrem iného pozvali ako hosťa na záslužnú súťažnú prehliadku Mladí ladí jazz. Na odovzdávaní ceny víťazovi v Divadle na pražskej Kampe v apríli sa tancovalo a z priestorového pódia znela drvivo šliapajúca Cellula New York: syntetizátorový čarodejník Walter Fishbacher z Rakúska, japonská chobotnica Nob Kinukawa s basgitarou (Laco ale hovorí, že u nás ho všetci považujú za Vietnamca) a za bubnami Vaico Déczi, Lacov syn. Príležitosť to bola trochu slávnostnejšia, ale kapela nezostala nič dlžná svojej vynikajúcej povesti, ktorú má na českých pódioch. Trúbkár a kapelník vystreľoval rakety cliffordbrownovských fanfárok, Walter sa nimi preplietal s digitálnymi farbičkami a Nob sa chvatal basou a rýchlymi prstami. Funkjazzová jazda jedna radosť. A potom baladičky, tie idú sedemdesiatročnému Lacovi skoro ako Kennymu Wheelerovi. Zostáva dodať, že víťazom tohtoročnej súťaže Mladí ladí jazz sa stala fusion štvorice Quatro Formaggi a cenu pre najlepšieho sólistu získal bubeník Dušan Černák, jeden z mnohých mladých jazzmanov zo Slovenska, ktorí sa usadili v Prahe.

• Autor je novinár

• Z češtiny preložila Eva Wankeová



## Andy Warhol a Československo

30. novembra bol v Malej dvorane Veľtržného paláca úspešne zakončený veľký projekt krstom nevšednej knihy Ruda Prekopa, Michala Cihlářa a Roberta V. Nováka Andy Warhol a Československo. Materiál sa zbieral vyše 20 rokov. Knihu krstil veľvyslanec Slovenskej republiky v ČR Peter Brňo, podvečer moderoval autor projektu Boris Kršňák.



Nakladateľstvo Arbor vitae, ktoré sa podujalo na neľahkú úlohu vydať knihu o Andy Warholovi a Československu, vzniklo v roku 1992. Je známe ako vydavateľstvo hodnotných kníh z oblasti výtvarného umenia najmä v edícii De arte. V edícii Texty o architektúre vydáva najznámejšie diela českého a svetového architektonického myslenia. V roku 2006 získalo hlavnú cenu za kultiváciu českého knižného trhu. Cenu mu udelila Nadace Český literární fond. V roku 2009 sa stalo najúspešnejším nakladateľstvom v Českej republike. V roku 2010 získalo najvyššie ocenenie Magnesia litera za najlepšiu detskú knihu.

Spoločnosť Arbor vitae pripravuje výstavy s katalógmi a sprevádzajúcimi monografiami v prestížnych výstavných priestoroch: na Pražskom hrade, v Obecnom dome, v Galérii hlavného mesta Prahy, v Mánese atď. V prípade vydania tejto knihy nakladateľstvo spolu s autormi odvieďlo nevšedne precíznu prácu, vďaka ktorej vznikla originálna kniha ladenej farebnosti, podčiarkujúca originalitu pop – artového umelca Andy Warhola takým spôsobom, že po nej siahne aj veľmi konzervatívny milovník umenia a po jej prečítaní sa stane priaznivcom myšlienok i umenia Andy Warhola. Veď Andy Warhol dokázal urobiť z umenia tovar a z tovaru umenie. Možno aj preto je vo svete obdivovaný a patrí k najznámej-

ším umelcom druhej polovice 20. storočia. Do knihy bolo vybraných 1230 jeho diel, ktoré nejakým spôsobom priamo alebo nepriamo súvisia s Československom.

Andy Warhola považujú za svojho Američana, ako by aj nie, veď sa narodil v Pittsburghu, kde jeho otec bol baníkom v uhoľných baniach. Mal dvoch bratov, Johna a Paula, ktorí sa podieľali na vzniku knihy sprístupnením všetkých doteraz neznámych materiálov z rodinného archívu. Rodičia Andy Warhola prišli ešte z Rakúska-Uhorska, z dediny Miková na severovýchodnom Slovensku. Preto Warhola považujú za svojho umelca Slováci, hoci Slovákom nebol. Jeho rodičia boli gréckokatolíckeho náboženského vyznania a doma hovorili po rusínsky. Aj Andy v detstve hovoril po rusínsky. Za koho sa považoval, je zložitou otázkou. V Pittsburghu žili kolónie slovenských, rusínskych, poľských, ukrajinských, nemeckých i ďalších prisťahovalcov. Vedomie svojho pôvodu, vlasti rodičov nosili všetci potomkovia prisťahovalcov v sebe, stačí si len pripomenúť diela amerických spisovateľov 20. storočia – T. Dreisera, W. Styrona, S. Bellova atď.

Už v detstve sa ukázalo, že Andy má výtvarný talent. Študoval na Carnegieho technologickom inštitúte v Pittsburghu komerčný design. Možnosť štúdia je jednou z výhod sociálnej migrácie rodičov, ktorú využijú deti. Andy túto výhodu využil a mnohonásobne zúročil. Po ukončení štúdia sa stal bakalárom výtvarného umenia a presťahoval sa do New Yorku, kde začal úspešne tvoriť ako ilustrátor časopisov a dizajnér reklamných materiálov. V šesťdesiatych rokoch sa stal najznámejším umelcom. Pracuje so sieťotlačou a navrhuje fľašku na coca-colu. Jeho práce sú kontroverzné a populárne. Vo vtedajšom Československu sa o Warholovi nevie, zostáva za železnou oponou a "nekazí" diela socialistického realizmu. Prelom nastal na počiatku 90. rokov a dnes máme pred sebou originálnu knihu – koláž obrazu a slova - o tomto najznámejšom umelcovi 20. storočia a jeho vzťahu k Československu. Za túto knihu patrí jeho tvorcom a nakladateľstvu obdiv a vďaka.

• Autorka je historička a etnologička





Foto: Autor

Text: MARTIN GUZI

REPORTÁŽ

razili na tretieho parťáka, srdečného a veľkorysého Poliaka Miša, ktorý sa k nám pridá so slovami, že ide presne tam, kam my. Cesta do Jasine, dediny pod najvyšším ukrajinským kopcom Hoverla (2061 m n.m.), ubehla relatívne rýchlo, prekvapila kvalita hlavných ciest porovnateľná so slovenskými. Podhorské dedinky nás privítali dažďom. Autobusár nás preto dovezol rovno k známej, ktorú uprosil, aby nás ubytovala, lebo sa nemáme kam podieť a oficiálna turistická báza je veľmi drahá. Všetko z vlastnej iniciatívy.

Dostaneme krásnu veľkú izbu, odhadujeme to na obývačku a pri fľaši vodky a domácich pochutinách utužíme priateľstvo s poľským Mišom. Ráno zaplatíme tetuške v prepočte asi 2,5

eura na hlavu a chvíľu podebatujeme o tom, ako ťažko sa teraz žije na Ukrajine. Jej dôchodok, podobne ako mnohých iných Ukrajincov, je asi 80 eur mesačne. Ľudia považujú za úspech, ak vôbec majú prácu, hoci robia napríklad za 150 eur na mesiac. Že za Tymošenkovej bolo lepšie, a predtým, samozrejme, v socialistických časoch...V klasickom dedinskom obchode so zmiešaným tovarom robíme nákup na najbližšie tri dni, saláma, mäsové konzervy, vodka, baterka, ktorú sme zabudli doma. Taxikár vychváli svoje dvadsaťročné Audi ako výkrik poslednej techniky a už sme za dedinami, čaká nás takmer desaťkilometrový nástup k Hoverle.

• *Dokončenie v budúcom čísle Listy 1 / 2012*



## Na východ od raja

Dynamo Kyjev, Valerij Lobanovski, Podkarpatská Rus, hladomor, obilnica Ruska, Donbas, uhlie, nedozreté polia, množstvo vypálených dedín a obetí v druhej svetovej vojne. Takto nejak som vnímal v skratke Ukrajinu, keď tvorila súčasť Sovietskeho zväzu. Prvýkrát osobne som mal tú chuť nazrieť pod pokrievku k nášmu najväčšiemu susedovi ako školák v druhej polovici osemdesiatych rokov. Dva alebo tri týždne som vtedy strávil v pionierskom tábore v lesoch pri dedinke Ľupča, kúpať sme sa chodievali do rieky Riky, pozreli sme si Ľvov a každý deň nás domáci na hlavu porazili v akomkoľvek type športu. Ich prevaha bola neskutočná, vynikali o dve triedy, či šlo o futbal alebo ping-pong a pokiaľ si dobre pamätám, odskákali sme si to ešte aj v šachovom turnaji. Napriek tomu oči 12- až 14-ročných ukrajinských chlapcov a dievčat nežiari hrdosťou. Hoci nás prevyšovali vo všetkých oblastiach, prerážal z nich smútok prameniáci z toho, že žijú a s najväčšou pravdepodobnosťou i naďalej budú žiť v tej horšej a chudobnejšej časti socialistického sveta. Obyčajnú

žuvačku, ktorá u nás stála korunu, ste tam predali za rubel – teda desaťnásobne drahšie, trochu krajšiu teplákovú súpravu – samozrejme nosenú, ocenili miestne upratovačky na 50 rubľov, úctyhodných 500 Kčs a doslova bitka sa strhla o predrané levisky. Jednoducho, Ukrajina bola už vtedy pre miestnych drahá, a hlavne, vecí aj tak nebolo. Až na platne, ktoré boli lacné a s jednotnou cenou, bez ohľadu na to, či ste brali Beatles alebo Allu Pugačevu. Tak jednoducho a lacno ako na Ukrajine sa zahraničné platne v ČSSR zohnať nedali. Sojuz sa rozpadol, my sme sa našťastie zaradili k lepšej polovici sveta. Ukrajinec sa pre nás stal symbolom lacného nájomného robotníka alebo v horšom prípade svalnatého mafijána. Pokiaľ ide o ukrajinské ženy, spájame si ich zvyčajne s najstarším remeslom. A aj keď všetci túžia po Paríži, Miláne a New Yorku, oplatí sa vydať aj opačným smerom. My sme sa v dvojici rozhodli pre hrebeňovú túru po ukrajinských Karpatoch a dva dni pre civilizáciu v Ľvove. Už po príchode do Mukačeva a výmene peňazí v zmenárni sme na-





Foto: Archív autora

Text: SVETOZÁR OKRUCKÝ

ROZHOVOR ČÍSLA

## Nádherný pocit na vrchole

### Marián Vajda pomohol Novakovi Djokovičovi na svetový trón

Marián Vajda (46). Spolu s rovesníkmi Mečířom a Stankovičom vytvorili výborné tenisové trio. Dostal sa až na 34. priečku vo svetovom rebríčku. Zdolal aj trojnásobného wimbledonského víťaza Borisa Beckera. Bol aj v širšom kádri československej daviscupovej reprezentácie, vyhral turnaje v Prahe a v Ženeve. Trénoval Hrbatého i Kučeru, bol kapitánom slovenskej ženskej fedcupovej reprezentácie. Má dvoch bratov: známeho herca Jozefa (56) a tenisového trénera Petra (51). Už päť rokov je trénerom Novaka Djokoviča, ktorý sa stal svetovou jednotkou.

Rok 2011 bol pre vášho zverenca úžasný. Vyhral desať turnajov, z toho tri grandslamové, a dostal sa na prvú priečku. Aké ste mali pocity?

Absolútne neopísateľné. Je to ako moment pravdy, prekonal ste sám seba a stále tomu neveríte. Objímate tú krásu navôkol a nechcete, aby sa ten okamih skončil. Nádherné!

Kedy ste začali veriť, že by sa Novak mohol dostať až na vrchol?

Nevenoval som tomu až takú pozornosť. Skôr som sa sústreďil na jeho zlepšenie, rast a športový manažment. Snažil som sa tomu dať maximum svojich možností a schopností.

Prejdime teraz do roku 2006, keď ste sa po prvý raz stretli s Novakom a jeho rodinou. Otec Srdjan vraj vtedy povedal, že jeho syn bude raz svetovou jednotkou. Čo to s vami spravilo? Iba som sa pousmial a v duchu som si povedal, či sa náhodou nezbláznil... Novak bol vtedy okolo šesťdesiateho miesta na

svete. Postupne som začal výroku jeho otca veriť i ja. Srdjan veľmi obľubuje šport, bol aktívnym lyžiarom i futbalistom a Novaka odjakživa veľmi podporuje.



Nezasahoval do vašej práce?

Má veľké nároky a je dobre, že vždy držal Novaka nakrátko. Chce, aby nebol toľko na očiach, aby mal čas na tréning a aby ho nepokazili peniaze. Samozrejme, že má nároky na náš tím, má rôzne poznámky, návrhy, všeličo si povie, ale dáva nám voľnú ruku a dôveruje nám.

Na čo ste sa zamerali na začiatku vašej spolupráce?

Veľmi sme pracovali na podaní, v ktorom sa Novak zlepšil. Ale nielen v ňom. Začal chodiť oveľa častejšie na sieť a zlepšila sa jeho psychická odolnosť. Sebavedomie mu nikdy nechýbalo a jeho doménou je dobrá hlava v zápase. Vie zvrátiť ťažké stavy a v obrovskom tlaku sa dokáže vynásť. Vie si zmapovať, čo má v danej chvíli hrať.

Pri každodennej práci však iste nebolo vždy všetko ružové.

Vyskytli sa aj problémy?

Isteže. Bol to však osobný boj nás dvoch, spojený niekedy s nedôverou vo vlastné sily. Nikdy sme nemali emócie namierené voči sebe, aj keď by sme mali dôvod na ponorkovú chorobu.

Novak bol už pred vyše tromi rokmi takmer na vrchole, no zrazu prišla akoby stagnácia...

Vyskytlo sa všeličo: rôzne hľadanie sa, experimentovanie a pokles formy. Toto všetko ho potom prinútilo zmeniť formu myslenia a nájsť spôsob ako sa vzchopiť a rozhodnúť sa k záverečnému a konečnému výstupu.

Presadil sa na všetkých povrchoch. Má nejaký obľúbený?

Skutočne je univerzálny. Teraz mu najviac vyhovuje hard

court, na ktorom sa uplatnil v Austrálii i v USA. Dobre sa mu na ňom hrá vonku i v hale.

Ste spolu veľmi často. Je čas aj na niečo iné okrem tenisu?

Veľmi málo. Najviac trávime voľný čas pri golfe. Oboch nás to chytilo, aj keď ja som tomu veľmi neprepadol. Novaka to veľmi baví, je talentovaný a zlepšil sa. Má veľmi dobré odpaly a výborne hrá aj na greene. Puttuje pomerne dobre.

A čo iné záľuby? Filmy, hudba...

Rád počúva všeličo, zájde si aj na koncerty. Bol aj na vystúpení skupiny AC/DC, ktoré ho nadchlo. Má rád najmä srbské filmy, predovšetkým s humorom a zábavou.

Novak mal v máji 24 rokov, veľa má toho ešte pred sebou.

Ste spolu už dosť dlho. Môžete mu ešte niečo dať?

Nole – ako volajú blízki – dbá na vzťahy, drží sa tých, ktorí mu pomohli v začiatkoch. Má jasno, čo chce dosiahnuť. Pokiaľ on verí, že mu stále mám čo dať, tak to funguje, a som rád.

• Autor je novinár





vynechali z hry a umožnili mu tak nakoniec zlíznúť smotanu zvalením kabinetu.

Ak by snaha schváliť euroval bola úprimná, po pár dňoch tvrdošijného odmietania SaS mali prísť tri koalíčné subjekty za Smerom. Pri odchode z centrály Roberta Fica stačilo povedať: Smer žiada za podporu eurovalu predčasné voľby. Euroval Slovensko schváli tak či tak. Ak za neho nezahlasuje strana Richarda Sulíka, budeme ho musieť schváliť so Smerom, ale za cenu predčasných volieb. Ak chce byť SaS zodpovedná za Ficov návrat, dobre. Všetci ste to počuli, my to nechceme. Prosíme svojho partnera, aby v mene občanov, ktorí dali dôveru tejto vláde, hlasoval za udržanie kabinetu a pokračovanie zodpovednej politiky.

Takýto scenár sa neudial preto, lebo Mikuláš Dzurinda nemal záujem na udržaní vlády Ivety Radičovej. Človek, ktorý koncom deväťdesiatych rokov zosobňoval ideály lepšieho Slovenska a enormnou mierou sa zaslúžil o jeho rast, teraz uprednostnil vlastné záujmy a pre ich naplnenie zaplatil najvyššiu politickú cenu – pád kabinetu, v ktorom je ministrom. Zbavil sa premiérky Ivety Radičovej, ktorá mu v strane vždy

prekážala, čiastočne sa vysporiadal s politickým súperom v podobe SaS a hlavne, navonok s celou záležitosťou nemá nič – formálne padá zodpovednosť za pád vlády na stranu Richarda Sulíka. Druhou možnosťou je, že Dzurinda obetoval vládu, aby jeho strana postupne účasťou v kabinete neoslabovala a preferenčne nerástol jeho politický súper, ktorý by získaval body na úkor SDKÚ-DS. Tak mu zasadil úder, ktorý zasiahol všetkých. Situáciu mu uľahčili obe protistrany. Radičová napriek všetkým pozitívam a úsiliu ukázala, že na post premiérky nemá, SaS sa zasa od samotného vzniku vytrvalo správa ako slon v porceláne a niekedy dokáže byť absolútne mimo realitu.

Pravica sa v súčasnej personálnej konštelácii nechce dohodnúť. Je to podvod na voličoch, pretože ak získate vo voľbách väčšinu hlasov občanov, máte vládnúť a nie to po roku zabaliť. Známe Dzurindove „Kde je vôľa, tam je cesta,“ už dávno neplatí – pravici chýba vôľa a nemá cestu. Personálne a morálne vyprahnuté stredopravé subjekty potrebujú čerstvú vodu. Inak sa definitívne stanú suchou ratolesťou na strome slovenskej politickej scény.

• Autor je novinár

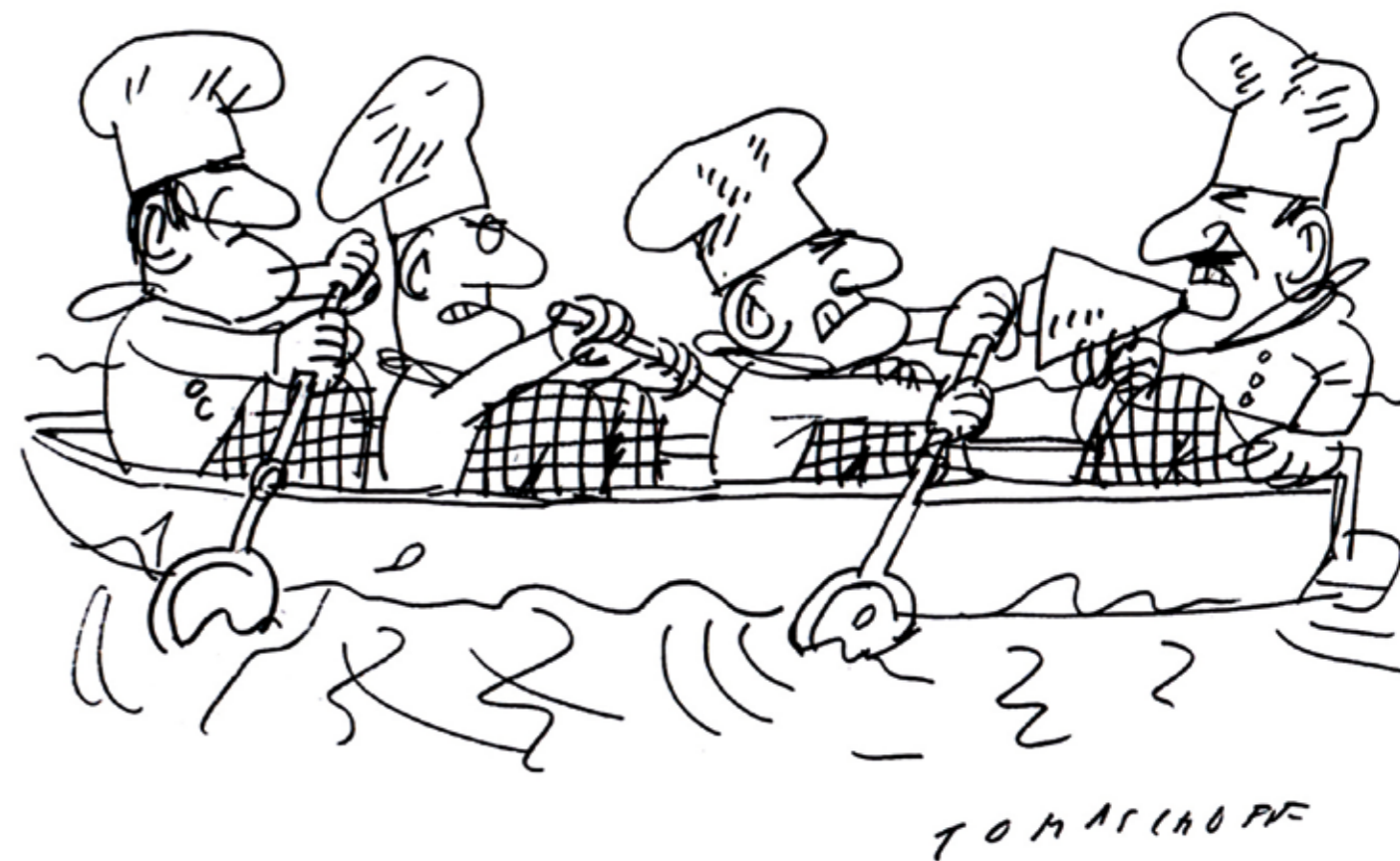
## Politické harakiri

Po prvýkrát od roku 1989 sa na Slovensku vládna garnitúra dobrovoľne a výhradne z vlastnej vôle zriekla moci. Hlasovanie o eurovale spojila premiérka Iveta Radičová s vyslovením dôvery vláde, avšak vládna SaS návrh nepodporila. Zatiaľ čo v novembri komunistov k reorganizácii kabinetu a slobodným voľbám dotlačili plné námestia, teraz na sebe spáchala koalícia štyroch stredopravých strán harakiri – rituálnou samovraždou si rozpárala brucho. Bez akéhokoľvek vonkajšieho tlaku sama seba pritlačila k múru, pred popravou zaviazala oči a vybrala strelcov z vlastných radov. Pokyn strieľať zaznel z úst samotnej premiérky. Popravčia čata vystrelila a okrem ministerskej predsedníčky popravila aj seba.

Pádom vlády takýmto bezprecedentným spôsobom končí na Slovensku obdobie, kedy strany od stredu napravo predstavovali proreformnú, zodpovednejšiu a napriek všetkým prešľapom slušnejšiu časť politického spektra, akúsi modernizačnú alternatívu.

Za koncom tejto alternatívy stojí človek, ktorý ho ako hlavný aktér pomáhal budovať od samotného začiatku – niekdajší hovorca a predseda SDK, dvojnásobný premiér a dnešný šéf SDKÚ-DS Mikuláš Dzurinda. V roku 2003, v druhom roku svojho druhého kabinetu, uhral štrajk železničiarov i učiteľov, rozpad koalície strany ANO i kauzu skupinka, ktorá viedla k rozpadu jeho strany, referendum o vstupe SR do Európskej únie i začlenenie krajiny do NATO. A parlament na konci tohto roku prijal hlavné proreformné zákony – rovnú daň a dôchodkovú reformu. A keďže aj v súčasnej koalícii patril k hlavným hýbateľom, odmietam veriť, že ako skúsený stratég nebol schopný zabezpečiť podporu pre jedno jediné hlasovanie a vláda padla poza jeho chrbát.

Samozrejme, zodpovednosť za pád vlády nesú všetci spoločne. Pravicový trojlístok SDKÚ-DS, KDH a Most-Híd od začiatku zvolil cestu jednosmernej uličky, keď si dal podmienku, že euroval musí prejsť koalíčnými hlasmi a celý tlak sústredil na zlomenie odmietavého postoja SaS. Smer-SD absolútne



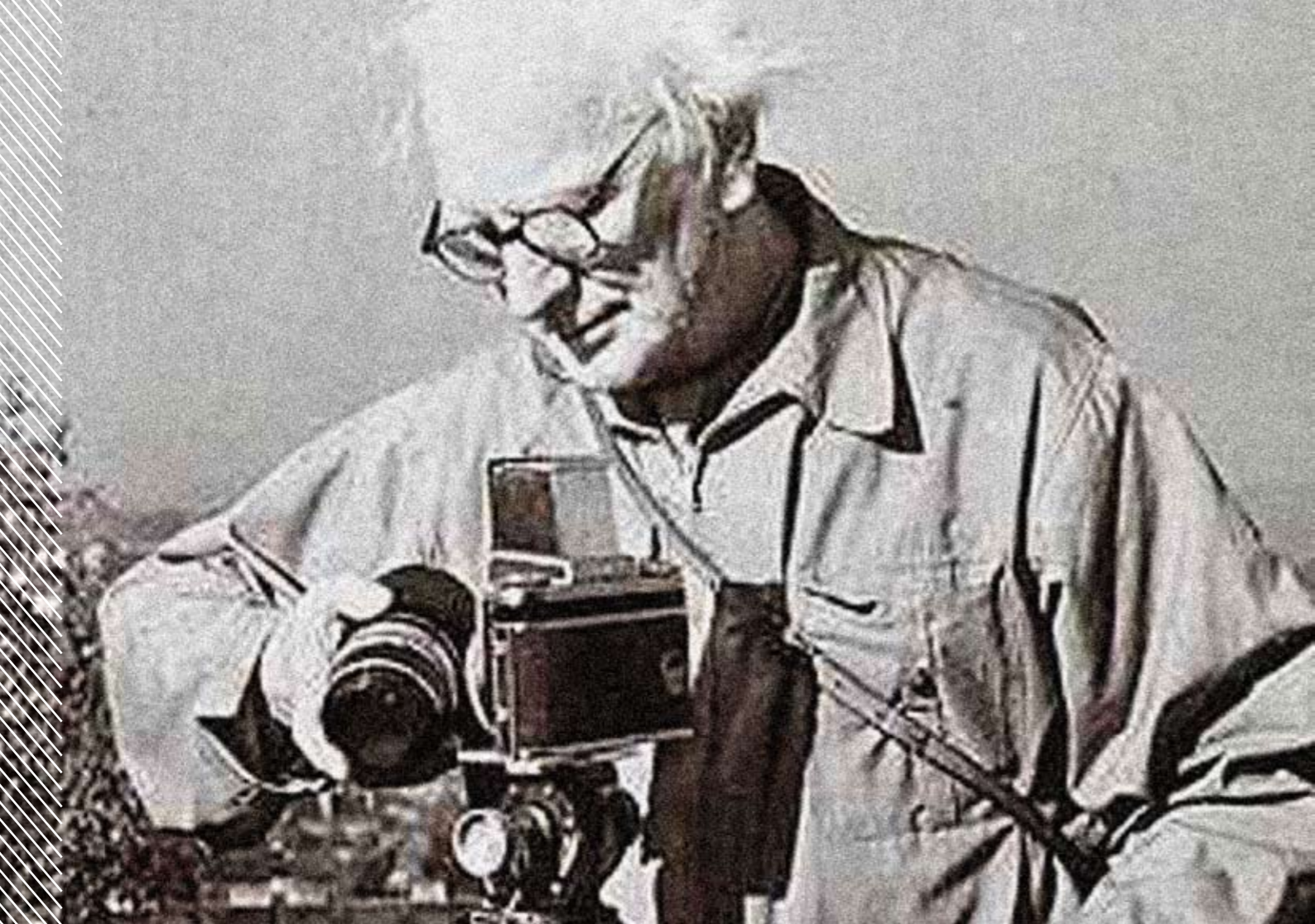


Foto: Archív

Text: JOZEF LEIKERT

OSOBNOSTI SLOVENSKA

## Zamilovaný do Slovenska

**Karol Plicka (\* 14. 10. 1894 – † 6. 5. 1987)**

Na slovenských dedinách, kam chodieval hľadať poklady ľudu a inšpiráciu pre svoju rozsiahlu tvorbu, ho nazývali „náš pán profesor“. Jeho generační druhovia – maliari, hudobníci, spisovatelia, básnici hľadali na pomenovanie jeho umenia zložitejšie výrazy. Karol Plicka vo vlastných spomienkach povedal: „Keďže poslaním umenia je krása a rozdávať krásu, od prvých chvíľ, idúc za vnútorným hlasom krásy, hľadal som onú pravdu, o ktorej Anatole France povedal: ‚Keby som si mal vybrať medzi krásou a pravdou, neváhal by som a zvolil si krásu, pretože som si istý, že obsahuje v sebe vyššiu a hlbšiu pravdu než pravda sama.‘“

Karol Plicka sa narodil 14. októbra 1894 vo Viedni, kam jeho otec zámočník odišiel za prácou. Keď ovdovel, oženil sa druhý raz a k trom chlapcom pribudlo dievčatko, ktoré onedlho zomrelo, a potom sa narodili ešte ďalší štyria synovia. Tretím z

nich bol Karol. Pracovitým rodičom sa darilo, mali na tú dobu modernú práčovňu a rodine sa nežilo zle. Pomery sa zmenili, keď sa roku 1900 presťahovali do Českej Třebovej. Tam už žili skromnejšie, lebo malý obchod nestačil uživiť početnú rodinu. Plickovo detstvo aj tak malo neopakovateľné čaro, bolo sprevádzané maminými rozprávkami, spevom, hrou na husliach a kreslením. Najväčšmi ho ovplyvnili ilustrácie Mikuláša Aleša v Šlabikári a jeho kresby k ľudovým rozprávkam.

V Českej Třebovej sa Plicka stretol s prvým amatérskym fotografom a so záujmom obdivoval jeho veľký sklápací prístroj. Ďalším lákadlom sa preňho stal film – moderný výkrik doby plnej technických objavov. Dívajúc sa na záhadný svet pohybujúcich sa obrázkov s chrapľavými zvukmi Edisonovho fonografu prežíval veľké vzrušenie. Boli to však iba výnimočné zážitky – film bol atrakciou a sen o fotografovaní v hrubých

kontúrach. Karlovi Plickovi sa však sníval tento sen pričasto a čoraz väčšmi túžil po jeho splnení.

Po skončení meštianskej školy sa detská bezstarostnosť skončila a nastalo zvažovanie, čo ďalej. Rozhodoval sa medzi hudbou a maľovaním, medzi konzervatóriom a umeleckou priemyslovkou. Detstvo sa mu skončilo nielen týmto rozhodnutím, ale aj smrťou milovanej matky. Jej brat navrhol, že chlapec pôjde na učiteľský ústav, kde bude môcť aj kresliť, aj muzicírovať. Karol Plicka nastúpil na štvorročné štúdium do Hradca Králové, ale spokojný tam nebol. Hudobnými kondíciami si privyrábal, aby mohol tajne chodiť na husle a hudobnú teóriu do Prahy. Z ušetrených peňazí si kúpil prvý fotoaparát a vo Vlastivednom zborníku sa objavovali jeho prvé fotografie. Popritom sa začal venovať aj zbieraniu ľudových piesní, tancov, melódií. Vtedy sa prvý raz stretol so slovenskou ľudovou piesňou, ktorá mu navždy prirástla k srdcu.

Po maturite na učiteľskom ústave a externom štúdiu hry na husliach v Prahe odišiel Karol Plicka ako člen kvarteta do Švédska a cestou späť sa proti vôli strýka zastavil v Berlíne, kde za ušetrené peniaze pokračoval v štúdiu hry na husliach. Keď sa mu peniaze minuli a pochopenie z domu neprichádzalo, musel sa vrátiť domov. Začal učiť v Podkrkonoší, ale aj tam ďalej študoval hru na husliach a zúčastňoval sa na hudobnom živote v meste.



Učil sa po slovensky, aby si mohol vychutnať krásu slovenskej ľudovej piesne a na prázdniny roku 1914 sa vydal peši cez Valaško na Slovensko. Do cieľa však nedošiel, lebo sa začala mobilizácia a musel narukovať. Po skončení prvej svetovej vojny nastúpil ako učiteľ do školy v Novom Meste nad Metují a cez prázdniny sa vybral znovu na Slovensko, tentoraz do

Piešťan. Prostredie ho tak uchvátilo, že sa tam vracal každé letné a vianočné prázdniny a od roku 1923 už robil cieleň výskumy ľudových piesní po celom Slovensku. Slovenskom bol taký očarený, že koncom roka 1923 nastúpil do Matice slovenskej ako zberateľ hudobníka a svoje rozhodnutie nikdy neolutoval. Aj on bol pre Slovensko veľkým prínosom, veď umelecké hodnoty, ktoré objavil, patria medzi poklady národnej kultúry. Zapísal asi 100 000 textov a 25 000 melódií ľudových piesní. Dielo žiadneho iného zberateľa sa mu svojím rozsahom nevyrovná. Cestou za ľudovou piesňou neustále fotografoval. V rokoch 1924 – 1936 vyšla fotografická kolekcia 180 pohľadníc a roku 1937 v Slovenskej grafii v Martine kniha Slovensko – prvý knižný album v dejinách slovenskej fotografie.

Zberateľskú cestu Karola Plicku po Slovensku prerušili politické udalosti v marci 1939, keď sa musel vrátiť do Prahy. Počas druhej svetovej vojny pracoval v Štátnom fotomeračskom ústave v Prahe. Jeho zásluhou vznikol hodnotný fotografický archív architektonických pamiatok Prahy, z ktorého roku 1940 vyšla kniha Praha ve fotografii Karla Plicky. Výsledkom jeho niekoľkoročnej fotografickej práce na Slovensku je kniha Slovensko vo fotografii Karola Plicku s úvodom Laca Novomeského, ktorá vyšla roku 1949. Neskôr vydal knihu Vltava (1959) a rozsiahlu publikáciu Československo (1974). Jeho posledné dve knihy sú opäť zo Slovenska – Spiš (1971) a Levoča (1980).

Od fotografie viedla Plickova cesta k filmu. Lákala ho najmä možnosť zachytiť pohyb ľudových tancov, ale aj spev, dialógy, herecké kreácie. Prvú filmovú kameru mu zadovážili v Matici slovenskej a s ňou nakrútil aj známy film Zem spieva. Tento film zožal úspechy vo svete a doteraz patrí medzi výrazné diela v dejinách svetového filmu. Ďalšou jeho vysnívanou filmovou témou bol Jánošík. Na filme Martina Friča s Paľom Bielikom v hlavnej úlohe, ktorého pre film objavil, sa však podieľal iba ako znalec tradícií, kraja a ľudí.

Po oslobodení sa Karol Plicka vrátil do Bratislavy a ujal sa vedenia slovenského filmu. Nakrútil viacero dokumentárnych a spravodajských filmov, ktoré sú cenným dokumentom vtedajších čias a začiatkom slovenskej povojnovej publicistiky. Iniciatívne stál aj pri založení Filmovej akadémie múzických umení v Prahe, odkiaľ pre ochorenie zraku roku 1950 odišiel. V ďalších rokoch sa venoval viac fotografii, hudobnému a slovesnému folklóru.

Zomrel 6. mája 1987 v Prahe a pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

• Autor je historik, vysokoškolský pedagóg, básnik a spisovateľ literatúry faktu



# Poznajme sa navzájom

## Rozumieme si – 2. ročník

Tak ako vlni, aj v roku 2011 sa nám podarilo zrealizovať medzinárodný vzdelávací projekt Poznajme sa navzájom. Poznejme se vzájemne – Rozumieme si. Vznikol na základe niekoľkoročnej spolupráce Slovensko-Českej spoločnosti v Prahe, Múzea SNP v Banskej Bystrici, Česko-Slovenskej spoločnosti v Bratislave, Památníku Lidice a Gymnázia J. G. Tajovského v Banskej Bystrici. Novým v projekte tento rok priniesla aktívna účasť študentov 3. ročníka Gymnázia Jozefa Valeriána Jirsíka z Českých Budějovic, budúcich maturantov z vyučovacieho predmetu dejepis, a účasť študentov slovenskej menšiny – krajanov žijúcich v Českej republike. Dlhú som uvažovala, akou formou podám priebeh celého tohtoročného projektu. Minulý rok bol môj článok značne odborný a dovoľm si tvrdiť, že v tejto podobe teda aj do istej miery neosobný. Preto by som to chcela napraviť. Nie-

len z dôvodu skvelej spolupráce medzi zapojenými partnermi a kolegami, ale predovšetkým z dôvodu úžasnej atmosféry, ktorú českí a slovenskí študenti počas priebehu projektu vytvorili.

Vzhľadom na získané financie bolo 2. ročník medzinárodného projektu možné zrealizovať len na Slovensku. Napriek tomu celý náš realizačný tím vrátane pedagógov prijal túto možnosť veľmi ústretovo, pretože nie vždy sa podarí českým študentom vidieť Slovensko a „srdce Európy“ – Banskú Bystricu. Múzeum SNP ako odborný garant projektu malo k dispozícii niekoľko stálych interných i externých expozícií, ktorých návšteva a vzdelávacie aktivity boli zakomponované do 5-dňového programu.

Ciele boli jasne stanovené: študenti absolvujú vzdelávacie programy (objektové učenie, skupinovú prácu priamo v ex-

pozícii Múzea SNP, niekoľko workshopov a práce s metodickými listami, premietanie autentických filmov v kinosále Múzea SNP, návštevu NKP Kalište a expozície v Nemeckej), absolvujú výučbu v slovenskom jazyku, oboznámia sa so životom a spoločensko-politickou situáciou v období Slovenskej republiky 1939 – 1945, získajú poznatky o Slovenskom národnom povstaní, nacistických represáliách, terore a vraždení civilného obyvateľstva, o vypalovaní miest a obcí po potlačení Povstania na území Slovenska. Získajú dôležité informácie o „konečnom riešení“ židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 a stretnú sa s pamätníkom konkrétnych historických udalostí. Projekt bol postavený aj ako prezentácia Slovenskej republiky, a to v podobe návštevy významných kultúrnych pamiatok.

Po príchode do Banskej Bystrice v pondelok 10. októbra pätnásť českých študentov spolu s pedagógmi absolvovalo prehliadku historického centra mesta spolu s návštevou vyhladkovej hodinovej veže a zrekonštruovanej renesančnej radnice. Následne sa všetci presunuli do neďalekej dedinky Hronsek, kde sa nachádza nádherný drevený artikulárny kostol z 18. storočia, ktorý od roku 2008 patrí do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Mnohí doposiaľ takýto typ kostola ešte nevideli. Únava z dlhej cesty a náročné popoludnie ukončili oficiálny program prvého dňa na Slovensku.

V utorok 11. októbra dopoludnia všetci študenti spoločne navštívili stálu expozíciu Múzea SNP. Absolvovali vzdelávací program tematicky zameraný na problematiku prvej Slovenskej republiky, Slovenského národného povstania a nacistických represálií po potlačení Povstania na území Slovenska. Popoludní na tematiku vzdelávacieho programu nadväzovala návšteva Národnej kultúrnej pamiatky Kalište a vysunutej expozície Múzea SNP v Nemeckej. Obidve uvedené miesta sú úzko prepojené s tragédiou spôsobenou vyčinením nacistov, vraždením a likvidovaním civilného obyvateľstva. Autentickosť tohto prostredia a udalostí umocnilo stretnutie so žijúcim pamätníkom. Vierka Valaštanová sa narodila a žila až do nacistických represálií v marci 1945 v obci Kalište. Myslím, že nie je potrebné hovoriť, aké pocity a dojmy toto stretnutie v študentoch zanechalo.

V stredu 12. októbra českí študenti dopoludnia opätovne absolvovali vzdelávací program v priestoroch stálej expozície Múzea SNP. Tentoraz k problematike holokaustu na Slovensku. Veľmi vážna a smutná téma. Popoludňajšie hodiny však už mali príjemnejšiu atmosféru. V priestoroch kinosály Múzea SNP sa slovenskí a českí študenti po prvýkrát spoločne stretli. Predstavili svoje školské projekty, mesto a región, v ktorom žijú, hovorili o sebe, o vlastných aktivitách a študij-

ných plánoch.

Vo večerných hodinách po spoločnej večeri čakal na nich medzinárodný bowlingový turnaj. Zmiešané medzinárodné študentské tímy udatne bojovali o prvé miesto. A samozrejme, nezaháľal ani tím českých a slovenských pedagógov. Uvoľnená atmosféra a príjemná nálada len potvrdili, že žiadna jazyková či iná bariéra medzi študentmi a ani pedagógmi neexistuje.

Štvrtok 13. októbra bol opäť dňom prezentačným. Pätnásť českých študentov navštívilo historické centrum mesta Banská Štiavnica, Múzeum vo Svätom Antone a Banské múzeum v prírode. Rozlúčkový spoločný večer patril predovšetkým zhodnoteniu pobytu študentov na Slovensku, spätnej reflexii o tom, čo sa dozvedeli, ktorá časť programu zanechala v nich najväčšie dojmy a pod. Nasledujúci deň odcestovali späť do Českých Budějovic. Tým bola prvá časť projektu ukončená.

V druhej časti projektu čakala všetkých poriadna drina. Rozdelení do troch tímov mali za úlohu pripraviť a odprezentovať nasledovné tematické okruhy: Slovenské národné povstanie, Riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 a Nacistické represálie na Slovensku po potlačení Povstania. V stredu 30. novembra sa zástupcovia partnerských inštitúcií spoločne stretli v budove Gymnázia J. V. Jirsíka v Českých Budějoviciach, aby si pozreli a vypočuli jednotlivé prezentácie študentských tímov. A právom môžem skonštatovať, že všetky boli excelentné. Obsahovo i graficky.

Čo dodať na záver? Vzdelávať mladých ľudí nie je len profesia. Je to predovšetkým poslanie. A je jedno, či ste pedagógom múzejným alebo školským. O to viac vás to naplňa, keď vidíte, že vaša snaha má naozaj zmysel. Práve preto by som chcela touto cestou poďakovať všetkým partnerským inštitúciám a predovšetkým kolegom, ktorí sa do projektu zapojili. Za finančnú podporu projektu patrí veľké ďakujem Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Pevne verím, že v budúcom roku sa nám podarí celý projekt finančne zabezpečiť tak, aby jeho medzinárodné zastúpenie mohlo byť realizované nielen na území Slovenska, ale aj v Českej republike.

• *Autorka je manažérka vzdelávania Múzea SNP*



# Program akcií

## Streda 26. 10. 2011 – Utorok 10. 1. 2012

Týnská literární kavárna

Týnská 6, Praha 1

NO COMMENT

Výstava víťazných českých a slovenských novinárskych kariet pod záštitou exministra kultúry ČR Jiřího Bessera a v rámci Mesiaca českej a slovenskej kultúrnej vzájomnosti. Pripravili: SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST, ČESKO-SLOVENSKÁ SPOLEČNOST, NADÁCIA OTVORENEJ SPOLOČNOSTI – OPEN SOCIETY FOUNDATION, NADACE OPEN SOCIETY FUND PRAHA a ART of WORD s.r.o.

Bližšie informácie: [www.novinarskacena.cz](http://www.novinarskacena.cz). Vstup voľný.

## Sobota 17. 12. o 18.00

Divadlo U Hasičů

Římská 45, Praha 2

VIANOCE S LIMBOROU

22. ročník slávnostného programu. Zvyky a obyčaje s atmosférou predvianočného času a slovenských Vianoc. Ochutnávka typických vianočných dobrôt – kapustnica, oblátky... Účinkujú folklórne súbory: Šarišan, Limbora, Limborka, Malá Limborka a hostia. Pripravili: Slovenské združenie Limbora, Etnica, Slovenský inštitút a Detvan.

Kontakt: [www.limbora.cz](http://www.limbora.cz), vstupenky v divadle.

## Pondelok 19. 12. o 17.00

Výstavná sála

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

STROMY A LES V ZIME – PROMLUVY DŘEVA

Výstava a workshopy drevorezby, z tradície betlehémstva. Výstava ľudového rezbárstva a osudy nemeckej a slovenskej menšiny v českom pohraničí. Úvodné slovo: Helena Nosková a Irena Nováková. Pripravil DOMUS SM v ČR, Kulturní sdružení občanů německé národnosti v ČR a DNM o.p.s.

Vernisáž výstavy spojená s predvádzaním: 19. 12. 2011.

Výstava potrvá do 15. 1. 2012. Vstup voľný.

## Utorok 20. 12. o 17.00

Spoločenská sála

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

PRI OKRÚHLOM STOLE

Beseda o ľudových obyčajoch zimného zvykoslovného cyklu národnostných menšín. Podvečer pre všetky ženy z menšín, rozprávanie o ľudových zvykoch.

Moderuje Helena Nosková a Irena Nováková. Pripravil DOMUS SM v ČR a Kulturní sdružení občanů německé národnosti v ČR. Vstup voľný.



Vážení čitatelia,  
prajeme Vám príjemné prežitie vianočných sviatkov a úspešný nový rok 2012!

Vaša redakcia časopisu *Listy*  
SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST (SČS)  
Klub slovenskej kultúry (KSK)  
Dokumentačné a muzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR (DOMUS)

### LISTY Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva Slovensko-česká spoločnosť v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a s DOMUS SM v ČR. • Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Šéfredaktor: PhDr. Radovan Čaplovič, tel.: 221 419 822; 608 766 658 • Redakcia: Mgr. Eva Wankeová, tel. 221 419 822; 732 504 464 • Redakčný kruh: Miroslav Brocko | Martin Guzi | Prof. PhDr. Jozef Leikert, PhD. | PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. | PhDr. Helena Nosková, CSc. • e-mail: [listy SKCZ@gmail.com](mailto:listy SKCZ@gmail.com), [rcaplovic@gmail.com](mailto:rcaplovic@gmail.com) • Distribúcia: Rozširuje Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry, DOMUS SM v ČR a Česká pošta, s. p. • Časopis Listy si môžete prečítať aj na webových stránkach: [www.scsopol.cz](http://www.scsopol.cz); [www.klubs.net](http://www.klubs.net) • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • Jazyková úprava: Mgr. Eva Wankeová • Grafická úprava: Slepcoff Hraniczky Design s.r.o. • Tlač: TIGR, spol. s r. o. • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY - Slovensko-česká spoločnosť: MK ČR 6584 • ISSN 1213 – 0249 • Cena za jeden výtlačok je 40 Kč / 1,60 Euro | Ročné predplatné 120 Kč prijíma KSK na adrese redakcie • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia SČS, KSK a DOMUS SM v ČR



# NOVINKY NA ZIMNÚ SEZÓNU 2011/2012

### Jasná Nízke Tatry \*\*\*\*\*

- zasnežovanie horného úseku strediska
- test centrum ( možnosť vyskúšania najnovších modelov lyží )
- spoločný skipas platný v nasledujúcich strediskách: Jasná Chopok Sever, Chopok Juh, Vysoké Tatry - Tatranská Lomnica, Vysoké Tatry – Štrbské Pleso, Starý Smokovec [www.jasna.sk](http://www.jasna.sk)

### Vysoké Tatry – Tatranská Lomnica \*\*\*\*\*

- nová zjazdovka, nová lanovka – 8- sedačka
- test centrum ( možnosť vyskúšania najnovších modelov lyží )
- spoločný skipas platný v strediskách: Tatranská Lomnica, Štrbské Pleso, Starý Smokovec [www.vt.sk](http://www.vt.sk)

### Vysoké Tatry – Štrbské Pleso \*\*\*\*\*

- nové prevádzky lyžiarskej školy, lyžiarska škôlka
- spoločný skipas platný v strediskách Tatranská Lomnica, Štrbské Pleso, Starý Smokovec [www.vt.sk](http://www.vt.sk)

### PARK SNOW Donovaly \*\*\*\*\* , Nízke Tatry/Veľká Fatra

- dvoj- až sedemdnňové skipasy a sezónny skipas platné aj v stredisku Málinô Brdo
- spoločný 10-dňový, 15-dňový a sezónny skipas platný v strediskách: Donovaly, Ružomberok, V. Tatry – T. Lomnica, Jasná Nízke Tatry, V. Tatry – Štrbské Pleso, Starý Smokovec, Veľká Rača - Oščadnica
- novovybudovaný FUN PARK [www.parksnow.sk](http://www.parksnow.sk)

### Snow Paradise Veľká Rača – Oščadnica \*\*\*\*\* , Kysucké Beskydy

- výberový 8-hodinový lístok
- Slovakia Super Skipas platný v strediskách Oščadnica, Jasná, Donovaly, Štrbské Pleso, T. Lomnica [www.velkaraca.sk](http://www.velkaraca.sk), [www.snowparadise.sk](http://www.snowparadise.sk)

### Vrátna Free Time Zone \*\*\*\*\* , Malá Fatra

- zvýhodnené ceny skipasov na 3 a 4 dni, super ceny ubytovania. [www.vratna.sk](http://www.vratna.sk)

### Ski Oravice \*\*\*\* , Západné Tatry

- kompletná rekonštrukcia zasnežovania [www.meanderskipark.com](http://www.meanderskipark.com)

### Roháčce Spálená \*\*\*\* , Západné Tatry – Roháčce

- zľavnené skipasy, zľavy pre študentov, deti, dôchodcov a ZŤP, rodinné lístky [www.tatrawest.sk](http://www.tatrawest.sk)

### Ski Bachledova \*\*\*\* , Spišská Magura

- bobová dráha, snowrafting [www.skibachledova.sk](http://www.skibachledova.sk)

### Pezinská Baba \*\*\* , Malé Karpaty

- nový vlek Double
- spoločný skipas platný v nasledujúcich strediskách: Pezinská Baba a Zochova chata – Piesok [www.lkbaba.sk](http://www.lkbaba.sk)

### Ski Centre Levoča \*\*\* , Levočské vrchy

- večerné lyžovanie na všetkých zjazdovkách [www.skicentrelevoča.sk](http://www.skicentrelevoča.sk)

### Winter Park Martinky \*\*\* , Malá Fatra

- najvyššie položený snežný bar v stredisku v nadmorskej výške 1.380 m n.m. [www.martinky.com](http://www.martinky.com)

[www.slovakiatravel.sk](http://www.slovakiatravel.sk)





Pre press>Press>Lettershop>Distribuce

[www.cprint.cz](http://www.cprint.cz) | [www.cprint.sk](http://www.cprint.sk) | [sales@cprint.cz](mailto:sales@cprint.cz)

**tlačiareň pre Česko a Slovensko**